

ŘADA II.

NOVÁ KNIHOVNA PRO MLÁDEŽ.

SBÍRKA

spisův poučných a zábavných pro naši milou mládež,

Pořádají

M. WEINFURT a FR. A. ZEMAN,

učitelé v Praze.

Svazek 8.

Biblické Starožitnosti.

V PRAZE 1878.

Nakladatel FR. A. URBÁNEK, knihkupec

pro paedag. literaturu a učebné pomůcky.

Filiálka na Král. Vinohradech

Řada první.

- Sv. 1. Hraše, Pohádky nár. 24 kr.
 „ 2. a 3. Sokol, Bodlák a růže. S obr. 48 kr.
 „ 4. Beran, Pes a jeho hlavní odrůdy. S obr. 30 kr.
 „ 5. Urlich a Weinfurt, Deklamovánky. I. 24 kr.
 „ 6. Nikolau, Klásky. 24 kr.
 „ 7. Sokol, Zrněčka do srdéčka. (50 povídek.) S obr. 44 kr.
 „ 8. Škoda, Povídky. 24 kr.
 „ 9. Duda, Čtení o včelách. S obr. 30 kr.
 „ 10. Nikolau, Obrázky z dějin vlasti. S obr. 30 kr.
 „ 11. Zeman, Pravda v obrazech. (Bajky.) I. 30 kr.
 „ 12. Soukup, Obrázkový přírodopis. I. (Ssavci.) 30 kr.
 „ 13. Černohouz, Smutný a radostný štědrý večer. 30 kr.
 „ 14. Zeman, Pravda v obrazech. (Bajky.) II. 30 kr.
 „ 15. Šobek, Život dítek na venkově. S obr. 30 kr.
 „ 16. Jehlička, Obrazy z krajín vzdálených. I. S obr. 30 kr.
 „ 17. Lužická, Pavlínka a Karolínka. 30 kr.
 „ 18. Petrů, Ze starověkých povídek. I. S obr. 30 kr.
 „ 19. Štěpánek, Kvítí z luhů domácích. S obr. 30 kr.
 „ 20. Hakl, Chudé dítě. 48 kr.
 „ 21. Soukup, Obrázkový přírodopis. II. (Ptáci.) 30 kr.
 „ 22. Krásnohorská, Jiřínky. 24 kr.
 „ 23. Erben, Obrázky z dějin vlasti. S obr. 20 kr.
 „ 24. Vlk a Vašák, Zpěvníček pro opatrovny a mat. školy. (S nápěvy.) 16 kr.
 „ 25. Příbík, Čtnost šlechtí. 24 kr.
 „ 26. Kopecký, Pravidla moudrosti a opatrnosti. 30 kr.
 „ 27. Květnický, Fr. Doucha. I. S podob. 40 kr.
 „ 28. Kosina, Ze spisů vlasteneckých. Básně. I. 30 kr.
 „ 29. Šulc, Karel IV., otec vlasti. 30 kr.
 „ 30. Novotný, Cestování o prázdninách. I. S map. 30 kr.
 „ 31. Soukup, Obrázkový pří-

rodopis. III. (Obojživ., plazi a ryby.) 20 kr.

- Sv. 32. Zeman, Kytice z růží a pomněnek. (Gratulant.) 60 kr.
 „ 33. Gintlová, Dvě povídky. 24 kr.
 „ 34. Kryšpín, Matěje Jos. Sychry Vínek. S podob. 40 kr.
 „ 35. Tippmann, Moudrý strýc Mikoláš. 48 kr.
 „ 36. Dr. Reusse Chudoba a bohatství. S obr. 30 kr.
 „ 37. Novotný, Cestování o prázdninách. Část II. 30 kr.
 „ 38. Just, Utěšené večery. 24 kr.
 „ 39. Klíka, Obrázky z říše nerostův. S obr. 30 kr.
 „ 40. Urlich a Weinfurt, Deklamovánky. II. 40 kr.
 „ 41. Hraše, Naše mládež. 12 mravouč. povídek. 24 kr.
 „ 42. Tippmann, Následky dobrého a špatn. vychování. 30 kr.
 „ 43. Kmoníček, Štručná zdravotná a tělověda. S obr. 30 kr.
 „ 44. Horn-Just, Dobrým za zlé. S obr. 30 kr.
 „ 45. Lindemannová-Beran, Divá Rážena. 30 kr.
 „ 46. Soukal, Hádanky. S obr. 44 kr.
 „ 47. Kosina, Pomněnky. Básně. II. 30 kr.
 „ 48. Hornof, Povídky dějepisné. 30 kr.

Řada druhá.

- Sv. 1. Kytice. Almanah pro mládež. Ročník I. 60 kr., velín. 80 kr., skv. váz. 1 zl. 60 kr.
 „ 2. Překvapení. Povídky. Přel. L. Hauser. 30 kr.
 „ 3. Prokeš, Povídky z Krkonoš. I. S obr. 30 kr.
 „ 4. Bačkorové, Malý vyprávěč. 2. vyd. 36 kr.
 „ 5. Bačkora, Život Petra Velikého. 60 kr.
 „ 6. Kořenský, Rostlinstvo v pověstech, bájích atd. 30 kr.
 „ 7. Hofmann, Hrabě a medvěď. 30 kr.
 „ 8. Beran, Biblické Starožitnosti. S 2 mapkami.
 „ 9. Hofmann, Utrpením ku blahu.

Pořádají M. Weinfurt a Fr. A. Zeman, učitelé v Praze.

== Sbírka tato jest vesměs schválena pro knihovny školní od učit. konference v Praze. ==

NOVÁ KNIHOVNA PRO MLÁDEŽ.

Biblické Starožitnosti.

Dle rozličných spisů pro dospělejší mládež

vzdělal

JOS. V. BERAN.

V PRAZE 1878.

Nakladatel FR. A. URBÁNEK, knihkupec

pro paedag. literaturu a učebné pomůcky.

Filialka na Král. Vinohradech.

Ú V O D.

Známost biblických starožitností jest potřebná a užitečná každému, kdo děje biblické čte, nebo se jim učí. Biblické starožitnosti popisují zemi svatou čili zaslíbenou, v níž Ježíš Kristus chodil, dobře čině, a kde i dokonal dílo vykoupení; ony seznamují nás se vzdělaností, obydlím, mravy, obyčeji a veškerými zřízeními národa vyvoleného, a tím velice napomáhají k porozumění písma sv. Vypravují též o prvých vynálezech lidských, poučujíce nás, jak se člověčenstvo přispěním božím zdokonalovalo, zemi zvelebovalo a čeho vlastním přičiněním se domohlo.

Biblickými starožitnostmi staví se nám biblické děje takorůzka před oči a doličuje se, jak Stvořitel člověčenstva vždy se ujímal, lidstvo před nebezpečím chránil, dobré často odměnil a zlé trestal. Mnohé pravdy našeho křesťanského náboženství se jimi objasňují a vysvětlují, a my důkladnou známostí jich v každém ohledu užítku nabýváme.

Část I.

§. 1. Země Kanaan.

Země K a n a a n obsahovala krajinu, ležící mezi středozemním mořem a řekou Jordánem, kterouž zemi my nazýváme Palestinou předjordánskou. Jméno své obdržela od svých praobyvatelů Kanaanitů, potomků Kanaana, čtvrtého syna Cháмова. Pro zaslíbení od Boha Abrahámovi a potomkům jeho učiněné nazývá se země ta též zemí zaslíbenou.

Slove také zemí israelskou, poněvadž sídlem byla potomků Jakobových, jemuž Hospodin sám toto jméno dal.

Vším právem nazvána byla od židů a křesťanů zemí s v a t o u, poněvadž Hospodin sám v zemi té častěji se zjevoval, veliké věci zde činil a též Syn boží půdu její posvětil, svými slzami i svou krví ji skropiv. Turci, v jejichž moci se nyní země ta nachází, nazývají ji F a l e s t i n, což na staré jméno P a l e s t i n a upomíná. Hranice země Kanaan byly: na severu Libanòn, na západu středozemní moře, na jihu skalnatá Arabie a na východu řeka Eufkrat.

Tyto hranice i velikost země israelské byly v rozličných časech rozličné, brzy rozsáhlejší, brzy skrovnější. Nejrozsáhlejší byly za králů Davida a Šalomouna, kteří podmanivše okolní národy, rozšířili hranice od rudého moře až k řece Eufratu.

Lidnatost země zaslíbené byla veliká. Za krále Davida bydlelo v ní přes 5 milionů obyvatelů; průměrem připadlo na 1 □ míli přes 11.000 obyvatelů.

§. 5. Pohoří.

Země israelská jest velmi hornatá. Nejdůležitější pohoří jsou :

a) Libanon v Syrii, dosahující výšky až 3332 metry. Obdržel jméno své dílem od sněhu, jenž povýš na něm v zimě i v létě neroztaje, dílem od svých vápenitých skal, které z daleka jako sněh vypadají. Záleží ze dvou řad kopců, které se jižním směrem podle sebe táhnou a na jihu jen úzkým průsmykem odděleny jsou. Západní horský řetěz slove Libanon čili Liban a východní, nižší nazývá se Antilibanon a zasahuje svými výběžky Damašek a pustinu Arabii. Uprostřed Libanonu a Antilibanonu leží velmi úrodné, asi dvě hodiny široké údolí, svlažované potoky a řekami s hor tekoucími. Údolí to slove Coelesyrie.

Na pohoří libanonském bývaly druhy krásné lesy cedrové, o nichž v písmě sv. často zmínka se činí. Cedrů libanonských upotřebil král Šalomoun při stavbě chrámu jerusalémského.

Cedrové jsou druh smrků, stromy štíhlé a vysoké, s větvemi rozloženými. Listí jejich (jehličí) podobá se jehličí jalovcovému, a šiškovitě ovoce obsahuje v sobě vonnou pryskyřici. Dřevo cedrové jest velmi pevné a úhledné. Z velikých lesů cedrových, jež bývaly druhy okrasou Libanonu, nalézají se nyní nepatrné jen zbytky. Pohoří libanonské se svými lesy cedrovými bylo Israelitům obrazem síly, moci, vznešenosti, velikosti a krásy. Tak pěje David o moci lidu

israelského: „Přikryl hory stín její a křoví její cedry boží“ (Ž. 80, 11.) „Hlas Hospodinův láme cedry: i rozrážíť Hospodin cedry libanské, a rozdrobí je jako tele libanské: a milý, jako syn jednorožců.“ (Ž. 29., 5., 6.)

V 5. knize „Písně Šalomounovy“, verš 15., čteme o kráse ženicha: „Postava jeho jest jako Libanon a výborný jest jako cedrové.“

b) Pohoří Karmel záleží z několik kopců, jež dosahují až 380 m. výšky a prostupuje na 7 hodin cesty severozápadní část země svaté až k moři středozemnímu. Pohoří Karmel jest velmi úrodné a jest porostlé dubovými a smrčkovými lesy. Půdu jeho svažují hojné potoky, kolem nichž rostou hyacinty, narcissy a jiné krásné květiny. Na západní straně Karmelu nalézá se množství jeskyň a slují, jež druhy mužům pronásledovaným sloužily za úkryt, na př. proroku Eliášovi a Eliseovi. Na hoře Karmelu vzývali kněží Bálovi k vyzvání Eliášovu jméno boha svého od jitra až do poledne, ale nebyli vyslyšeni. Avšak jakmile Eliáš obětoval, spadl oheň Hospodinův s nebe a spálil oběť zápalnou, že lid zvolal: Hospodin jest pravý Bůh! — Zde modlil se Eliáš za déšť a na jeho modlitbu po třech letech a šesti měsících sucha seslal Bůh veliký déšť. (3. kn. Král. 18.)

Na hoře této seslal Eliáš s nebe oheň na dva padesátníky a sto mužů, kteří byli vysláni od Ochoziáše, syna Achabova, tázat se Belzebuba, boha akkaronského, jest-li Ochoziáš pozdraví se z nemoci své (4. Kr. 1, 9. 10.).

Na horu Karmel přišla žena Sunamitská žádat proroka Elisea, aby mrtvého syna jejího vzkřísil k životu; Eliseus prosbu její vyslyšel. (4. Kr. 4.). — V jeskyních Karmelských usadili se v pozdější době křesťanští mniši a poustevníci, kteří obrali si za účel: ctíti Pannu Marii. Z té příčiny

světí se také svátek Marie Panny Karmelské, připadající na den 16. července.

c) Pohoří Efraim neb Israel ve střední části Palestiny mělo jméno od pokolení Efraim, jemuž tato část sv. země náležela. Poněvadž bylo nejznamenitějším pohořím v království israelském, slulo také pohořím Israelským. Pohoří to bylo úrodné, porostlé lesy a jen část, přiléhající k řece Jordánu, jest divoká a má mnohé jeskyně a rokle. Hlavní částí tohoto pohoří jsou: Hora Garizim, 864 metry vysoká, na níž dařilo se hojnost obilí. Na této hoře vystavěli si Samaritané na vzdor židům roku 408 před Kr. chrám, a hora ta byla jim svatou. Známa jest rozmluva ženy Samaritanské s Pánem Ježíšem u studnice Jakobovy o klanění se pravému Bohu. (Jan 4, 21. 23.)

Stejně výšky s horou Garizim byla hora Hebal, holá a neplodná skalina, mezi níž a horou Garizim rozprostírá se úrodné údolí, ve kterém leželo město Sichem.

d) Pohoří Judské souvisí s pohořím Efraimským a dostalo jméno své od pokolení Juda, jemuž za podíl se dostalo. V pohoří tom nalézá se: Hora Olivetská, nazvaná tak od stromů olivových, které se druhdy u velikém počtu tam nacházely. Hora tato táhne se asi čtvrt hodiny k severovýchodu od města Jerusaléma, od něhož jest údolím Josafat a potokem Cedronem oddělena. S hory Olivetské jest rozkošná výhlídka, a v písmě sv. přechoo o ní zmínka se děje. (Luk. 19, 41—44; Mat. 12, 3. 4.) Na západním svahu hory Olivetské byl osamělý dvůr Getsemany. U něho byla zahrada, do níž vešel Pán Ježíš po poslední večeri, aby se modlil.

Hora Karantania jest divoká pustina, táhnoucí se od Jerusaléma k Jordánu blíže Jericha. Zde postil se Pán Ježíš 40 dní a 40 nocí. Slove také „horou po-

kušení“, protože na hoře té pokoušel ďábel Pána Ježíše (Mat. 4.)

e) Pohoří zajordánské táhne se od Antilibanonu až do skalnaté Arabie ve výši 800 metrů a dělí se na tři části. Severní část slove B á s a n, střední Galad a jižní A b a r i m.

f) Pohoří Neftali a hora blahoslavenství. Pohoří Neftali vypíná se nad úrodnou vysočinou v Galilee, která se k rovině Esdrelonské spouští a jest 812 metrů vysoké. Blíže jezera genezaretského, jižně od pohoří Neftali, nalézá se hora blahoslavenství, takto proto nazvaná, že kázal na ní Pán Ježíš o blahoslavenství. (Mat. 5., 6., 7.) Nazývá se také horou Kristovou, poněvadž prý Ježíš Kristus často zde prodléval. (Luk. 6., 12.)

g) Tábor jest hora 615 metrů vysoká, ležící východně asi dvě hodiny od města Nazaretu a jižně od hory blahoslavenství. Hora ta má podobu kužele a vrchol tvoří vejčitou rovinu. Jest na mnoha místech porostlá lesem dubovým a pistaciovým a otvírá se s ní krásná výhlídka až ke středozemnímu moři, k Jordánu a k jezeru genezaretskému. Dle domnění sv. otců proměnil se na hoře Táboře Pán Ježíš u přítomnosti svých učeníků Petra, Jakoba a Jana. Proto nazývá sv. Petr horu Tábor h o r o u s v a t o u. (Mat. 17.)

§. 3. Roviny.

Na úpatí pohoří palestinských nalézáme rozsáhlé a úrodné roviny. Nejdůležitější jest rovina Esdrelon neb Jesrahel, asi 8 hodin cesty dlouhá a 5 hodin široká. Na severu hraničí s vysočinou galilejskou a horou Tábořem, na východu s malým Hermonem, na jihu s pohořím Efraim-

ským a na západ s pohořím Karmelem. Na rovině té svedeny byly v rozličných dobách mnohé znamenité bitvy.

V rovině té na př. porazil Gideon Madiánské a Amaletické, kteří na rovině esdrelonské měli ležení. (Soud. 6, 33.)

Na rovině té porazil soudce Barák mocného Sisaru. (Soud. 4.) Zde poražen byl též král syrský Benadad od krále Achaba, protože se rouhal Bohu. (III. Král. 20.) V rovině esdrelonské tábořili Israelité, když za krále Saula táhli do boje proti Filistinským. (I. Král. 29, 1.)

Na rovině jesrahelské tábořil také Holofernes s vojskem svým, když oblehal město Betulii (Jud. 7, 3.)

Podél středozevního moře rozprostírá se dlouhá, úrodná rovina, ohraničená na východu pohořím Galilejským, Efraimským a Judským. Severní část roviny té slove Akko neb P t o l o m a i s a jižní část obsahuje roviny S a r o n a S e f e l a.

§. 4. Údolí.

Poněvadž jest Palestina země hornatá, má mnoho rozmanitých údolí. Nejznamenitější z nich jsou následující:

a) Údolí H i n n o n, utvořené horou Sionem a Giho-nem, má jméno od synů Hinnových, jimž druhdy náleželo. V údolí tom postavena byla modla Moloch, jíž od nelidských rodičův obětovány byly děti. Byla to kovová socha, představující člověka s býčí hlavou a rozpiatýma rukama. Obětované děti kladly se do náručí této duté sochy, odkud spadly do vnitř, kde v ohni zahynuly. Při hnusné té oběti hrála hřmotná hudba, aby kvílení nevinných dítek bylo přehlušeno. Po zrušení modloslužby králem Josiášem házeny byly sem mrchy, lidské kosti a jiné nečisté věci. Aby povětrí se puchem nepokazilo, plápolal tu skoro ustavičně oheň, odkud povstalo jméno „údolí ohnivé“.

Židům bylo později toto místo obrazem pekla. (Mat. 5.)

Zde nacházelo se také pole hrnčířovo, koupené za 30 stříbrných, za něž Pán Ježíš prodán byl od Jidáše.

b) Údolí Josafat mezi městem Jerusalémem a horou Olivetskou, asi hodinu dlouhé a 200 kroků široké, pohřebiště židovské, kde se podnes židé, z daleka příchozí pochovávají. Absolon vyzdvihl si v údolí tom znamení pamětné a napsal to znamení pamětné jménem svým. (2 Král. 18, 18.)

c) Mambre neb údolí hroznů v pohoří judském, asi hodinu cesty na sever od Hebronu. Údolí to bylo jedno z nejúrodnějších celé Palestiny. Odtud nesli dva muži, vyslaní s 10 jinými od Mojžíše, prohlédnout zemi zaslíbenou, na sochoře ratolesť s hroznem. (IV. Mojž. 13, 24.)

V údolí tom byl háj terebintový, u něhož bydlel Abraham, když se mu Hospodin se dvěma anděly v podobě lidské zjevil. Abrahamovi bylo oznámeno, že Sára, manželka jeho, za rok bude mít syna. (I. Mojž. 18.)

d) Údolí terebintské 23 kilom. jihozápadně od Jerusaléma. V údolí tom bojoval pod králem Saulem David proti obru Goliáši. (I. Král. 17.)

e) Údolí Ajalon severozápadně od Jerusaléma mezi městy Ajalon a Gábaon, důležité vítězstvím, kterého dobyl Josue nad pěti králi Amorrhejskými. (Jos. 10.)

f) Údolí Jordánské, jímž vine se řeka Jordán, dělí Palestinu na dvě části: krajinu předjordánskou a zajordánskou. V písmě sv. připomíná se pod jménem: krajina při Jordánu. Do tohoto údolí odebral se sv. Jan, aby křtil. (Luk. 3, 3.) Nejúrodnější částí údolí Jordánského byla rovina Jerišská, bohatá jsouc háji palmovými, sady olivovými, keři balsamovými a růžemi, což připomíná se v kn.

Syr. 24, 18. — Na rovině Jerišské položili se Israelité poprvé táborem pod vůdcem Josuem. (Jos. 4.)

Naproti rovině Jerišské bylo na levém břehu Jordánu pole Moabské, znamenité tím, že se zde Israelité, nežli přešli Jordán, dopustili modlářství, začož od Boha potrestáni byli. (IV. Mojž. 25.) Na polích moabských oplakávali Israelité mrtvého Mojžíše 30 dní. (V. Mojž. 34, 8.) Údolí to slulo také Setim neb Sittim od města, které na rovině té leželo.

g) Údolí Achor neb zkormoucení nedaleko Jordánu blíže Jericha a Gilgal. Zde ukamenován jest od lidu israelského Achan za trest, že po dobytí Jericha některé věci si podržel. Pro zločin ten řekl Josue k Achanovi: „Že jsi zarmoutil nás, skormutiž tebe Hospodin v tento den. A nazváno jest jméno místa toho údolí Achor.“ (Jos. 7.)

§. 5. Pouště.

Pouštěmi v zemi israelské nesmíme si představovati místa pustá a písčítá, kde ničeho neroste, nýbrž krajiny méně obydlené, nevzdělané, jež slouží za pastviska. Že pouští těch užívalo se k pasení stad, vysvítá z podobenství o ztracené ovci, jež připomíná sv. Lukáš v k. 15., 4., kde výslovně praví: „Ztratí-li jednu z ovcí, zda nenechá 99 na poušti?“

Největší byla poušť Juda, rozkládající se od pravého břehu potoka Cedronu až k jižnímu konci mrtvého moře. Poušť ta zaujímá:

a) Poušť sv. Jana, vyprahlou krajinu severozápadně od Betléma. Zde zdržoval se prý do 30. roku předchůdce Páně, sv. Jan.

b) Poušť Thekoa, nazvána od města zde ležícího stejného jména.

Byla to krajina písčitá, kde zdržovalo se mnoho pastýřů, kteří pásli tu stáda. Z pastýřů pouště Thekoa povolal Hospodin proroka Amosa. (Amos 1, 1.; 17, 14.)

c) Poušť Zif, mající jméno své od stejnojmenného města. Na poušti té skrýval se David před Saulem, a zde navštívil Davida Jonatas. Zde mohl později David zabiti Saula, spícího v ležení. Než David neučinil toho a vzav Saulovo kopí a číši vodní, která byla u hlavy jeho, odešel, (I. Král. 23., 26.)

d) Jižně od pouště Zif byla poušť Maon, měla mnohé pastviny, byla úrodná, což i jméno její „úrodné pole“ značí. I sem utekl se David před Saulem, vyzrazen byv od Zifejských, a Bůh ho i tu vysvobodil. (I. Král. 23.) Na poušti Maon bydlel zámožný muž Nabal, po jehož smrti pojal David choť jeho Abigail za manželku. (I. Král. 23.)

e) Poušť Bersabé byla kamenitá a vyprahlá. V této poušti ukázal anděl studnici vody Agar, jež vypuzena byvši z domu Abrahamova, bloudila na poušti a byla se synem svým Imaelem v nebezpečí zahynouti žízní. (I. Mojž. 11.)

Na poušť tuto utekl Eliáš před manželkou Achabovou Jezabel, a sem anděl přinesl mu podpopelný chléb a nádobu vody. (III. Král. 19.)

f) Poušť Kadesbarne jihozápadně od mrtvého moře. Odtud poslal Mojžíš dvanácte mužů, aby prohlédli zemi zaslíbenou.

Zde přikázal Bůh Mojžíšovi, aby udeřil dvakráte holí na skálu, a když to učinil, vydala skála vodu. (IV. Mojž. 40.)

g) Poušť Engaddi na západním břehu mrtvého moře, mající jméno od stejnojmenného města. Poušť ta byla skalnatá, plná roklí a jeskyň, v nichž zdržoval se David, utíkaje před Saulem. Zde mohl David Saula v jeskyni

zabiti, avšak on uřízl toliko kraj Saulova pláště, na znamení, že nemá zlého úmyslu proti Saulovi. (I. Král. 24.)

h) P o u š ť K a r a n t a n i a, kde se Ježíš Kristus 40 dní postil a byl od ďábla pokoušen. Jest to divoká pustina, plná pustých kopců a údolí, kde zdržovalo se mnoho loupežníků; proto cesta z Jerusaléma do Jericha slula „cestou krvavou“. Nedaleko odtud upadl onen žid, putující z Jerusaléma do Jericha, mezi lotry, kteří ho oloupili a těžce zranili. (Luk. 10.)

i) P o u š ť B e t a v e n, táhnoucí se od hory Karantanie severozápadně k městu Bétel. Z lesa této pouště vyšli dva medvědi a roztrhali 42 rozpustilé děti, posmívající se proroku Eliseovi. (IV. Král. 2, 23., 24.)

k) P o u š ť B e t s a i d a severně od jezera galilejského, nazvána od města Belsaidy, ležícího při ústí Jordánu do moře. Na tuto poušť odebral se Pán Ježíš, když Herodes dal stíti sv. Jana Křtitele. Zde nasýtil zázračným způsobem 5000 mužů pěti chleby a dvěma rybičkama. (Jan. 6.)

§. 6. Vodstvo.

Na západu Palestiny leží moře střeozemní, jež se pod rozličnými jmény v písmě sv. uvádí. Nazývá se mořem západním, velikým, nejposlednějším, zadním, často i prostě mořem. Slove též mořem filistinským, poněvadž na jeho březích národ filistinský bydlel. Na jihu Palestiny jest břeh střeozemního moře nízký, od Joppe na sever se vyvyšuje a má mnoho úskalí.

Za krále Šalomouna plavilo se ve vorech s Libanonu cedrové a jedlové dříví do Joppe, odkud vozilo se do Jerusaléma. (II. Paral. 2, 16.) Na moři střeozemním byl prorok Jonáš uvržen od plavců do moře a od veliké ryby

pohlčen. (Jon. 1. a 2.) Po tomto moři častokráte plavil se sv. Pavel, když konal cesty apoštolské, a třikráte na moři středoze­mním tonul. (II. Kr. 11, 25.)

Do moře středoze­mního vlévá se: *a*) potok Cison nebo Kison, vznikající u paty hory Tábora. Teče ve velikých oklikách rovinou esdrelonskou a úzkým úžlabím vedle pohoří Karmelského do moře. U potoku toho dal Eliáš po vykonané oběti na hoře Karmelu pobiti kněží Bálovy. (III. Král. 18, 40.)

b) Potok Belus, vzniká na horách pokolení Aser a vlévá se do zálivu Ptolomaiského. Potok ten důležitý býval svým pískem, ze kterého Feničané dělali sklo.

c) Potok Kaná vzniká v pohoří Efraimském a jižně od Caesary padá do moře.

d) Potok Besor přichází z pohoří judského a blíže Gazy ústí se do moře.

e) Potok egyptský činil jižní hranice Palestiny a u Rinkulura vléval se do moře. —

§. 7. Mrtvé moře.

Kde se nyní rozprostírá mrtvé moře, bývalo druhdy úrodné a příjemné údolí Siddim, v němž bylo patero měst: Sodoma, kde bydlel Lot, Gomorra, Adama, Seboim a Bála. Bůh bezbožná města Sodomu a Gomorru vyvrátil (I. Mojž. 18, 20.), celé údolí se propadlo, naplnilo vodou a tak povstalo mrtvé moře, přes 75 km. dlouhé a 15—22 km. široké; jest to jedna z nejhlubších propastí na zeměkouli. Mrtvým slove moře to, poněvadž není v něm ryb, ani vodního ptactva ani zelené bylinky; jestliže některá ryba Jordánem do něho zabloudí, ihned lekne. Nazývá se také solné, poněvadž voda jeho jest

slaná, a cokoli se do ní hodí, solí hned bývá pokryto. Kromě toho jest voda jeho též hořká, sůl kuchyňská se v ní nerozplyne, a protože jest těžší než jiná voda, udržují se věci do ní hozené lehko na povrchu. Když v létě voda opadne, zanechává na suchých místech mnoho soli, kterou tamější obyvatelé sbírají pro svá stáda.

Slove také klejové, poněvadž na něm klej (smůla) ve značných kusech po vrchu plave. Kdo se v něm koupá, pokryt bývá olejnou látkou, již nelze smýti, až konečně s koží se sloupá. Poněvadž celá krajina kolem mrtvého moře jest pustá, slove též mořem pouště, po někdejším úrodném údolí také mořem Siddim; a tuzemci nazývají je „mořem Lotovým“. Do mrtvého moře vlévá se a) potok Cedron, vznikající v údolí Josafat. Dostal jméno své Cedron — „kalný“, poněvadž nesl s sebou mnoho kalu. V něm splakovala se krev hovad obětních, též z města všeliká nečistota průlivy sem se odnášela.

Přes potok Cedron kráčel Spasitel po poslední večeři do zahrady getsemanské a David šel přes něj v čas zbouření Absolona. Za krále Ezechiáše metány byly od lidu israelského do potoka Cedronu oltáře model. (II. Paral. 29.)

b) Potok Arnon, vznikající v pusté Arabii, vine se úzkým údolím a vtéká na východní straně do mrtvého moře.

c) Potok Zared, tekoucí zemí Moabskou, má vlažnou vodu a na jihu vlévá se do mrtvého moře.

§. 8. Jezero galilejské čili genesaretské.

Jezero galilejské leželo na západní straně Galilee v krajině úrodné, „Genesar“ zvané. Od města Tiberias, jež nalézalo se na západním jeho břehu, slulo také „mořem tiberiádkým.“ Jest 22 km. dlouhé,

11·4 km. široké a rozprostírá se v hluboké kotlině, obehnané na východ a západ vysokými horami. Voda jeho jest čistá, sladká a hluboká a chová veliké množství ryb. Při jezeře genesaretském žilo mnoho rybářů, z nichž vyvolil si Pán Ježíš první apoštoly. (Mat. 4, 18—21.) Pán Ježíš na březích jezera galilejského rád prodléval. Bylať tu krásná města a vesnice, na př. Kafarnaum, Betsaida, Magdala, Tiberias a j., a mnoho lidí cestovalo zde za obchodem. Na jezeře genesaretském Pán Ježíš často učil a konal zázraky. K rozkazu Ježíšovu rozestřel Šimon sítě k lovení a zahrnul takové množství ryb, že se jimi naplnily dvě lodičky. (Luk. 5.) Když jednou plavil se Pán Ježíš na moři galilejském, stala se veliká bouře. Učenci zbudili spícího Pána, volajíce: Zachovej nás, hyneme! — Pán Ježíš přikázal větrům a moři, a stalo se utišení veliké. (Mat. 8.) Zde uchopil též Pán Ježíš tonoucího Petra za ruku a vytáhl ho z vody. (Mat. 14.)

§. 9. Jezero Merom.

Jezero Merom leží asi 6 metrů hluboko pod hladinou střeozemního moře mezi vysokými horami, jest 9·5 km. dlouhé a skoro 8 km. široké. Jezero to tvoří řeka Jordán, která v létě uprostřed jen úzkým pruhem se vine a jen z jara velikou bažinu tu v jezero proměňuje. Voda jezera meromského jest bahnitá, ale rybami bohatá.

Z jezera meromského teče Jordán prudce do moře galilejského, které asi 3 hodiny jižněji leží.

U jezera Merom porazil Josue krále asorského Jabina. (Jos. 11.)

§. 10. Jordán.

Jordán, největší řeka v Palestině, vzniká na úpatí Antilibanonu a skládajíc se ze tří potoků, teče hlubokým úžlabím k jezeru Merom. Odtud spěchá do moře galilejského, z něhož hlubokým užlabím teče do mrtvého moře v délce 114 km. Pro prudký úpad jeho jest plavba po něm velmi nebezpečná a pro malé lodi nemožná. Při vystoupení z jezera galilejského jest Jordán 10—13 metrů široký a 2 metry hluboký; při ústí do moře mrtvého jest skoro ještě jednou tak široký. Voda jeho jest v zimě a na jaře kalná, v létě nažloutlá a průhledná a chová množství ryb. Břehy jordánské jsou písčité, rákosím a oleandry porostlé, a zdržuje se zde mnoho dravé zvěře.

Přes rozvodněný Jordán převedl Bůh zázračně lid israelský pod správou Josue, a Israelité vzali z řečiště jordánského dvanácte kamenů, aby je postavili na památku. (Jos. 3. 4.)

Když Eliáš vzat byl do nebe, přišel Eliseus s pláštěm Eliášovým k Jordánu, udeřil na vodu, ona se rozdělila na dvě strany, a Eliseus přešel. (IV. Kr.) Náman, kníže vojska syrského, umyl se k rozkazu proroka Elisea sedmkrát v Jordáně a uzdraven byl od malomocenství. (IV. Kr. 5.)

V Jordáně pokřtěn byl Ježíš Kristus od Jana Křtitele, a na památku toho dosud voda jordánská přináší se do dalekých krajin ku pokřestění vzácných osob.

§. 11. Podnebí.

Podnebí Palestiny jest mírné a zdravé, a jest tam vlastně jenom dvoje roční počasí: zima a léto. Mírná zima trvá zde od polovice října až do polovice dubna. Od pro-

since do polovice února sněžívá, avšak sněh, vyjímaje kopce, hned roztaje, jako i led zde brzo se rozpouští. V zimě potoky častými dešti se rozvodňují, a cestování následkem toho stává se obtížným. Proto napomínal Pán Ježíš svých vyznavačů, aby modlili se, by utíkání jejich při zkáze Jerusaléma nebylo v zimě. (Mat. 24, 20.) Od února do dubna přichází jarní déšť, osení užitečný. V době té bývají veliké bouřky, přichází hromobití s krupobitím, kterým stromy bývají polámány a mnoho lidí i zvířat často zahyne. Léto počíná měsícem dubnem a trvá do polovice října. Od polovice dubna do polovice června jest čas žní. Největší teplo bývá v červenci a srpnu, kdy i prameny a potoky vyschnou, rostlinstvo hyne a země puká. Silnější byliny bývají v létě živeny rosou, která bývala židům obrazem požehnání. (I. Mojž. 27, 28.) Palestina byla zemí úrodnou a pro svou úrodnost sluje v bibli „zemí mlékem a medem tekoucí“. Roviny a údolí její podobaly se krásným zahradám, pole pilně se vzdělávala a zasívala a přinášela užitek třicetišedesáti- i stonásobný. I kopce a hory byly úrodnou prstí z údolí sem dopravenou zúrodněny, a půda skytala rolníku hojných požitků zemských, o nichž promluvíme na jiném místě.

Nyní marně hledali bychom v zemi té původní úrodnosti. Krajiny tamní sténají pod jhem tureckým, panuje tam chudoba a nouze, a kde druhy stávaly krásné zahrady a úrodná pole, strmí nyní pusté skaliny a rozprostírají se vypráhlé pouště.

§. 12. Pohromy.

Ačkoli byla Palestina zemí požehnanou, přece ob čas přicházely na ni všelike pohromy. Takové byly:

a) M o r, který mnoho lidí zahubil. Tak čteme u proroka Jerem. (21, 6.), že Bůh obyvatele m o r e m trestal;

a v kap. (29, 17.): „Dí Hospodin zástupů: Aj já pošlu na ně meč, hlad i mor a položím je jako fíky zlé, jichž nelze jísti, protože jsou zlí.“ —

b) Poněvadž země israelská jest hornatá a leží při moři, vznikají často zemětřesení.

V III. Král. 19, 11. čteme: „I řekl jemu (Eliáš): Aj Hospodin jde tudy, a vítr veliký a silný, podvracující hory a rozrážející skály šel před Hospodinem; ale nebyl v tom větru Hospodin a po větru pohnutí země. Ježíš Kristus, předpovídaje zkázu Jerusaléma, pravil: „Budou morové, hladové a zemětřesení po místech.“ (Mat. 24, 7.)

c) Bývají zde silné bouřky s krupobitím, jež obilí potlouká, silné vichřice, a zvláště v zimě povodně. Tak čteme u Isaiáše 28, 2: „Aj silný a mocný Pán, jako prudkost krupobití, jako vichr polamující, jako prudkost vod mnohých, rozlitých a vypuštěných na zemi prostrannou.“ —

d) Největší pohromou jsou kobylky, po nichž přicházejí drahota a hlad. Kobylky ty jsou 7—10 cm. dlouhé a rozmnožují se v měsíci červnu tak, že letíce někdy jako mraky slunce zatemňují a kamkoli padnou, všecky rostliny pohubí. V krajinách jimi postižených nastává hlad a často i nemoci. Zhynulé kobylky leží zde často na 31 cm. vysoko, a puchem z nich povětrí se kazí. Mají tak ostrá kusadla, že kůru se stromů oloupají i větve polámou. Na cestě přes moře veliké množství se jich utopí. Chudí lidé z nouze jedí je pečené, sušené nebo vařené, též roztloukají je na mouku, z níž připravují placky.

§. 13. Rozdělení Palestiny.

Dříve nežli Israelité přišli do Palestiny, byla země ta obydlena Kananity, kteří dělili se na rozličné národky. Asi 2200 let před Kristem přitáhl na rozkaz Boží Abraham

do země kananejské, kde se mu narodil Isák. Tento měl syna Jakoba, od něhož pocházelo 12 synů, a od těch původ běře dvanáctero pokolení israelské. Josef povolal bratři svých i s rodinami do Egypta, kde Bůh potomky Jakobovy v národ veliký rozmnožil.

Mojžíšem byli vyvedeni z poddanosti egyptské, za mnohá provinění musili 40 let bydlet na poušti, až konečně pod vůdcem Josuem uvedeni byli do země zaslíbené. Dle počtu pokolení byla země zaslíbená rozdělena na 12 dílů. Pokolení Ruben, Gad a polovici pokolení Manassesova dal již Mojžíš díly za Jordánem. Druhé polovici pokolení Manassesova a devateru ostatnímu pokolení rozdělil Josue země před Jordánem. Pokolení Levi nedostalo žádné země; byloť Levitům vykázáno v rozličných pokoleních 48 měst k bydlení a pak dostávali desátky z celé země.

Rozdělení na dvanáctero pokolení trvalo za vlády soudců, prvních tří králů, Saula, Davida a Šalomouna. Když nastoupil na trůn Roboam, vyvolilo si 10 pokolení za krále Jeroboama, a tak povstalo dvoje království: větší království israelské a menší království judské. Assyrský král Salmanassar učinil království israelskému po 253 letém trvání konec. Dobyv hlavního města Samaří, odvedl lid israelský do zajetí. Království judské trvalo o 134 léta déle a vyvráceno bylo babylonským králem Nabuchodonosorem, jenž spálil město Jerusalém i s chrámem, zbořil městské zdi a lid odvedl do Babylona v zajetí.

Ze zajetí babylonského vrátilo se jen pokolení Judovo a Benjaminovo, od kteréž doby slula země zaslíbená obyčejně Judsko. Za časů Kristových byla země zaslíbená rozdělena na čtyry části. V Předjordání byla: 1. Galilea na severu Palestiny; 2. Samaří, střední díl Palestiny, a 3. Judsko v jižní části Palestiny. Krajina zajordánská

slula *P e r e a* a hraničila severně se Syrií, východně s pustou Arabií, jižně se zemí Moabskou, západně s Jordánem, jezerem genesaretským a mrtvým mořem. Severní část nazývala se *Básan* a byla za času Pána Ježíše rozdělena na krajinu trachonitskou, iturejskou, gaulomitskou, auranitskou, bate-nejskou, krajinu abilinskou a krajinu desíti svobodných měst, z nichž město *Skytopolis* leželo v Předjordání.

Jerusalém byl nejen hlavním městem Judska, ale i celé Palestiny. Jest jedno z nejstarších měst na zemi, poněvadž již za časů Abrahamových stálo, a nejpamatnější jest tím, že bylo jevištěm utrpení, které Spasitel pro spasení naše podstoupil. V písmě sv. nazývá se „městem Davidovým“, „městem svatým“, „městem Božím“, „městem velikého krále. *Jerusalém* byl městem pevným a kryl výšiny: *Moria*, *Sion*, *Akra* a *Bezeta*. —

Znamenitým stal se *Jerusalém* svým nádherným chrámem, vystavěným od Šalomouna. Chrám ten stal se střediskem bohoslužby židovské. Po rozdělení říše israelské zůstal *Jerusalém* sídelním městem králů judských. *Nabuchodonozor*, král babylonský, obrátil r. 588 *Jerusalém* v prach a popel a židy odvedl do zajetí. *Cyrus* propustil je ze zajetí a dovolil jim město i chrám znovu vystavěti. Později stala se *Palestina* provincií římskou, a židé nemohouce nátisků římských snášeti, vzbouřili se za císaře *Vespasiana* a zmocnili se města *Jerusaléma*. Avšak vítězství svému netěšili se dlouho; neboť r. 71 po Kr. dobyl *Titus*, syn *Vespasianův*, *Jerusaléma*, město zcela zničil, nechav jen kus hradeb a tři věže k opevnění svého ležení. Za císaře *Konstantina* opánovalo v *Jerusalémě* i křesťanství a vystavěn zde chrám sv. hrobu. *Julian* odpadlík chtěl znovu vystavěti křesťanům na úkor chrám *jerusalémský*, ale plamenové ze země vycházející překazili pokus jeho. L. 1517 dostal se *Jerusalém*

do rukou tureckých, v jichž držení dosud se nalézá. Nynější Jerusalém má asi 18.000 obyvatelů, z nichž 7000 Mohamedánů, 6000 židů a 5000 křesťanů, větším dílem řecké a latinské církve. Až dosud putuje do Jerusaléma mnoho nábožných poutníkův. Nejposvátnější místa jsou kaple Božího hrobu a kaple kalvárská. Některé kláštery zdejší jsou rozsáhlé budovy. Na místě, kde stával druhdy nádherný chrám Šalomounův, stojí nyní mešita turecká. Ačkoli jest Jerusalém střediskem karavan přicházejících ze Syrie, Arabie a z Egypta, nevede sám valného obchodu; jedinými výrobky zdejšími jsou mýdlo, olej sesamový, kříže, růžence a modely sv. hrobu pro poutníky.

§. 14. Obydlí Israelitův.

Prvními příbytky lidskými byly stinné stromy a přírodou utvořené jeskyně, anebo v zemi vykopané jámy. Poněvadž byla Palestina bohata velikými suchými jeskyněmi, v nichž za doby letní byl příjemný chlad a v zimě tu blaze účinkovalo teplo, vyhledávali lidé zvláště těchto, přírodou jim skytaných obydlí, a neopouštěli jich ani tehdaž, když již lepší obydlí si upravit mohli. Než tento způsob živobytí přispíval více k zdivočení nežli ku vzdělání lidskému.

Takými obyvateli jeskyň čili jeskyňáky (enakyty) byli dle písma sv.

a) Chorejšťí na horách Sejr. Z lidu toho měl Esau svoji manželku. O Chorejských dočítáme se v I. knize Mojž. 14, 5. 6., kde řeč jest o vítězství Abrahamově.

„Čtrnáctého léta přišel Chodorlahomor i králové, kteří byli s ním, a pobili Rafaimské v Astarothkarnaim, Zuzimské s nimi, Eminské v Save Kariathaim a Chorejské na horách Sejr.“

b) Refaimšťí byli lid počtem dosti četný, obývali

i pevná sídla a dělili se ve tři kmeny: na Eminské, Zuzimské a Refaimské. Byliť to lidé obrovské postavy, jak o tom doklady nalézáme v písmě svatém.

V V. kn. Mojž. 2, 10. 11. čteme, že obyvatelé ti byli lid veliký, silný a tak vysokého zrostu, že za obry byli považováni.

A dále připomíná se, že „Og, král Básan byl z pokolení obrů. Ukazuje se lože jeho železné, mající 9 loket zdělí, 4 lokte zšíří podle míry lokte mužské ruky.“ (V. Mojž. 3, 11.)

Za času Mojžíšova opustili jeskyně a bydleli v 62, dílem opevněných dílem neopevněných sídlech. Později byli od Hebreů vypuzeni.

c) Děti jeskyně byli též lid obrovské postavy. —

Když byli obyvatelé jeskyň podzemní sídla svá opustili a místa pevná si zbudovali, užívalo se jeskyň k pochovávání mrtvol jakožto hrobů, jak se dočítáme v I. kn. Mojž. 23. — Podobně sv. Mat. 8, 28. připomíná, „že potkali se s Ježíšem dva posedlí, vyšedše z hrobu.“

Jeskyně ty byly cestujícím a pronásledovaným za skrýše (na př. Davidovi na útěku před Saulem); sv. mužům za místa k rozjímání, jako Janu Křtiteli a Pánu Ježíši. Též v době války bývaly útlukem a sloužily i za skrýše loupežníkům a vrahům. I zaklínači mrtvých a čarodějníci užívali jich ku svým kejklům.

První kniha Královská (28, 8—24) vypravuje nám o čarodějnici v Endor, k níž obrátil se Saul, aby vzkřísila Samuele.

Konečně i dravá zvířata zdržovala se v opuštěných a prázdných jeskyních. —

Tyto podzemní jeskyně, jen střechou z listí, proutí a větví kryté, učinili si lidé později pohodlnější a prostrannější,

zvýšivše je stěnami z listí a větví zhotovenými. Tak povstaly stany z větvoví (stinidla, podzelenou). Stěny i střechy vyplnily se travou, listím, rákosím a proutím, jež dalo se mezi silné větve do země strčené, anebo užilo se zvířecích koží a širokých kamenův.

Jméno vynálezce těchto stanů z větvoví není známo, což se dá vysvětliti tím, že již v šedověku na mnoha místech lidé podobná obydlí si stavěli.

Poněvadž tehdejší národové byli kočovní anebo živili se pastýřstvím, nemohli stany z větvoví s sebou nositi, a pro nedostatek potřebného staviva nemohli nových stavěti. Nouze naučila je stavěti stany jiného druhu.

Lidé spozorovali, že zvířecí kůže jsou dobrými příkrývkami. Na několik do země zaražených tyčí přivázali spojené kůže zvířecí, a tak povstaly stany čili cely. Stany tyto byly vyšší a prostrannější, daly se snadno přenášeti a na kterémkoli místě postaviti.

Vynález plátna a jiných látek byl obyvatelům stanů vhod.

Prvým vynálezcem těchto stanů jmenuje se v I. kn. Mojž. (4, 20.) Fábel. „Ada porodila Fábele, který byl otec přebývajících v stanech pastýřů.“ O podobě a zařízení stanů známo jest toto: Uprostřed stanů vztyčeny byly 5—6 loket dlouhé tyče a kolem nich buď v kruhu nebo čtyřhranu 4—6 nižších tyčí, na nichž připevněny byly příkrývky. Mezi tyčemi stanů visely stěny.

Stany stavěly se v kruhu tak velikém, aby se stáda dobytka tam vehnati mohla. Nejraději zřizovali si stany na návrších; stan náčelníka kmene býval obyčejně větší a stával uprostřed ostatních stanův. Stany byly záslonami ve tři místnosti rozděleny. V prvním oddělení byl dobytek, jenž potřeboval přístřeší, na př. jehňata, kozy, telata. V druhém oddělení byli muži a ve třetím ženy a dívky.

U chudších lidí, kteří měli v stanech svých jen dva oddíly, byli muži s dobyt看em pohromadě. Bohatší lidé měli pro dobytek zvláštní stany; ve svých stanech měli v prvním oddělení služebnictvo, a někdy i ženy bydlely ve zvláštních celtech. Dveří a oken u stanu nebylo a při vcházení zdvihla se jen stěna jedna. Podlaha byla pokryta houněmi nebo koberci, jichž krása i cena závisely na zámožnosti obyvatele stanu.

Aby koberce se nezamazaly, nevcházel nikdo do vnitř celtu s obuví, nýbrž každý již v předsíni obuv zul a umyl si nohy.

Kobercův i rohožek těchto užívalo se zároveň i ke spaní a sedění. Stolic, stolův a lavic tehdáž ještě neměli. Při jídle posadili se na zemi se založenými nohama kolem kůže okrouhlé, a takto sedíce požívali pokrmů.

Ve dne byly rohožky a koberce k lůžku určené zabaleny a někam stranou postaveny.

Tehdáž měli již hliněné a měděné hrnce, mísy, ruční mlýny, láhve, džbány a kotle. (I. Mojž. 4. 22): Sella také porodila Tubalkaina, který byl kovář a řemeslník všelikého díla od mědi a železa.“

O obyvatelích stanů a nádobách, jichž užívali, dočítáme se v písmě sv. na mnoha místech. „Jakob přišel do Sokoth, kde vzdělav dům a rozbiv stany, nazval místo to Sokoth, t. j. stany“ (I. Mojž. 33, 17.) A ve kn. Král. 4, 17. čteme: „Sisara pak utíkáje, přišel k stanu Jáhel, manželky Habera Cirejského . . . v. 18. Jáhel vyšedši v cestu Sise- rovi, řekla jemu: Vejdi ke mně, pane můj, neboj se —“ : a j. Israelité slavili slavnost stánků neb podzelenou na památku, že na poušti ve stanech přebývali.

§. 15. Domy.

Israelité stany své ustavičně zdokonalovali a později jali se stavěti obydlí pevnější a stálejší. Zřizovali si chýše z kamene a dřeva jílovitou hlinou je umazávající. Střechu nad stavbou tou udělali si z proutí a větví.

O něco později dělali teprv cihly, jež zprvu na slunci sušili a pak i v ohni pálili. Pálení cihel bylo známo brzo po potopě světa; neboť v I. kn. Mojž. 11, čteme, že již tehdaž v zemi Senaar měli cihly místo kamení a klí (pryskyřice zemská) místo vápna. — Tato zemská pryskyřice spojená s drobným kamením tvořila výborný tmel a byla tak pevná jak železo. Stavění věže babylonské poučuje nás, že již tehdaž uměli stavěti budovy o několika poschodích čili patrech. Ano i před potopou bylo umění to známo. Archa Noemova na př. měla tři ponebí či patra, byla 30 loket dlouhá a měla rozličné komory. Za doby králů stavěly se domy o třech patrech, jak o tom čteme v. 3. kn. král. 7, 4. — Na mnoha místech mluví písmo sv. o velkolepých stavbách krále Šalomouna. Dům jeho na př. háje libanského měl 100 loket zdělí, 50 loket zšíří, 30 loket zvýší a čtyry síně k procházkám mezi sloupy cedrovými. Prkny cedrovými přikryt byl celý strop, který spočíval na 45 sloupech, a 15 sloupů činilo vždy jednu řadu. Zvláště nádherné byly budovy: chrám jerusalémský, paláce Davidy i Šalomounovy.

Domy stavěny byly vesměs do čtyrhranu s dvorem uvnitř, kam i okna z celého stavení byla obrácena. Střechy domů židovských byly ploché a zábradlím opatřené, aby nepadl nikdo se střechy, po níž se chodívalo. Střechy byly z jakési lepenice z kamene, hlíny a vápna. Na střechách vedly schody, postavené u venkovských dveří, a po nich

bylo lze vystoupiti na střechu, aniž by se vcházelo do domu. Židé na střechách domových rádi se procházeli, v létě tam spávali, stavěli si zde stany o slavnostech stánků, zde se modlili, s přátely bavili, v čas smutku kvíleli, a odtud dělo se též veřejné provolávání. V prostředku byly střechy trochu zdviženy, aby dešťová voda odtékati mohla.

Mezi přídvorními zábradlími rozestíralo se přes dvůr po celé léto plátno, aby domácí na dvoře chránění byli před sluncem a v chládku mohli se bavit. Zábradlí u střech byla k ulici vyšší, do dvora a k sousednímu domu nižší, aby se s jednoho domu na druhý přecházeti mohlo. V písmě čteme, že se člověkem šlakem poraženým vstoupili na dům a skrze podlahu spustili jej s ložem uprostřed před Ježíše (Marek 2, 3. 4.; Luk. 5, 19.)

Vchod do domu byl obyčejně uprostřed hlavního křídla domu, někdy též v rohu. Vchody domů i bran městských byly okrášleny rozličnými nápisy z písma. Obyčejně desatero Božích přikázání na pergamenu napsané a ve schránce uschované viselo na veřejích a bylo od každého do domu vcházejícího i z domu vycházejícího líbáno.

Hlavními dveřmi šlo se do předsíně, kde domácí pán přijímal návštěvy. Předsíň ta byla prostranná, čtyřhraná a pohovkami opatřená místnost; schody vedly do druhého, třetího patra i na střechu. Jedněmi dveřmi vcházelo se odtud do nádvoří, jež bývalo pestrým mramorem dlážděno a květinami, vodními nádržkami, vkusnými studnami s vodotrysky a sochami ozdobeno.

Poněvadž se židé na dvoře často scházivali ku slavnostem na př. obřízce, svatbám a j., bývala mramorová dlažba pokryta koberci a pro pohodlí hostí byly tu i pohovky.

V zadní části domu bydlely ženy, dcery a malé děti, a tento oddíl domu nebyl cizím přístupný. Bohatší židé

stavěli pro ženy své zvláštní skvostné a prostranné budovy. Židé měli zvláštní zimní a letní obydlí, a již za časů Šalomounových nalézáme paláce letní a zimní. (2. Král. 7, 2. 6.)

Letní světnice byly v přízemí, podlaha v nich byla mramorem vykládaná, i nalézaly se v nich otvory provětrávací i studny s vodotrysky, aby příjemný chlad se udržoval. Obyčejně byly obráceny k severní straně, by čerstvým, severním větrem byly provětrávány.

Světnice zimní nacházely se na jižní straně a byly vytápěny žhavým uhlím neb ohněm, jenž v hrncích se rozdělával; kamen tehdáž ještě neznali.

Na střeše bývaly též upraveny asi dvě síně, jež hořeními čili tajnými světnicemi zvané byly, jak se o tom dočítáme v knihách soudců, král. i ve skutcích apoštolských (9, 37), kde řeč jest o zemřelé učenci Tabithě.

Dvěře pohybovaly se ve stězejích, jež na hoření i dolení části dveří byly upevněny. Stěžeje i dvěře chrámu jerusalémského byly ze zlata. (III. Král. 7, 50.)

Zámky na dveřích byly dlouhé dřevěné závory, jež se pomocí řemenu zastrkovaly. Jenom u bran městských, komor klenotních a u vězení byly těžké, železné závory.

Dvěře bývaly u domu vždy zavřeny a jenom o slavnostech zůstaly otevřeny. V každém větším domě byl vrátný nebo vrátná. Okna, jak již svrchu bylo připomenuto, byla obrácena do dvora, následkem čehož byly ulice smutné. Okna byla vysoká, beze skla, a záležela ze shrnovacích nebo mřížovaných okenic a zavírala se buď prkny nebo záslonami.

Domy stavěly se buď z pálených nebo z nepálených cihel. Při domech stavěných z nepálených cihel bývala obyčejně kamenná podezdívka; avšak domy takové trpěly mnoho prudkými dešti a bývaly i lijáky ničeny. V takovémto z nepálených cihel stavěném domě bylo snadno proroku

Ezechielovi stěnu prokopati a skrze ni ven ze zajetí se dostat. (Ezech. 12, 5.)

Lepší budovy stavěly se z kamene, a již za časů Mojžíšových užívalo se kamene na stavby. V III. kn. Mojž. 14, 40. čteme o malomocenství na domě a vyvrhnutí kamene z domu takého za město na místo nečisté.

Toto malomocenství na domech bylo jakožto trest Boží, pro svou podobnost s oním lidským, blázeno za nečistotu. Podobalo se sanytrové plísni v Egypě, která zeď rozežírá, až se znenáhla zboří.

Nádherné budovy stavěly se z kvádrových mohutných kamenů a z kvádrovců mramorových, jež velmi pěkně byly tesány.

Tesaných kamenů užívali Israelité při stavbách již před vyjitím z Egypta; neboť Hospodin přikázal Mojžíšovi, aby vzdělal oltář z netesaného kamene. (II. Mojž. 20, 25.)

Hebreové velmi rádi dělali z mramoru podlahy, sloupní a stěny. Chrám Šalomounův a Herodianův byly z krásného bílého mramoru. Mramorové kvádrovce byly bez malty na sebe postaveny a železnými skobami spojeny. U pálených cihel upotřebili malty a jílu; nepálené cihly kladly vlhké na sebe. Zevnějšek domu byl nahozen maltou, která často tak pěkně byla uhlazena, že se jak zlato leskla.

Veliká nádhera byla i v obydlích. Stěny světnic i sálů byly táflováním kryty, zlatem, stříbrem, slonovou kostí, drahokamy a jinými skvosty ozdobeny, jak o tom čteme v písmě sv. při popisu chrámu Šalomounova, v němž i hřebíky byly ze zlata. Stěny byly do polovice pokryty skvostnými koberci, jež často na stříbrných tyčkách visely.

Nejdůležitějšími kameny u budov byl kámen základní a uhelný, jež volívaly se s nevšední pečlivostí.

Proto čteme ve „Zjevení sv. Jana 25, 14: A zeď měla 12 základů a na nich 12 apoštolů beránkových.“ —

A jinde čteme slova Ježíšova: „Nikdy-li jste nečtli v písmech: Kámen, který zavrhli stavitelé, učiněn jest hlavou uhelní (Mat. 21, 42.) Veškera domácnost byla v šedověku prostě zařízena, a teprv v pozdější době užívalo se drahocenného, ano i skvostného nádobí a náčiní. Již za časů Josefa egyptského užívalo se stříbrných koflíkův a nádherných vozů.

Lidské příbytky ochraňovaly se proti dravé zvěři příkopy a ploty, a když tyto nezdály se býti dosti pevnými a silnými, stavěly se zdi ochranné. Ohrazené dědiny byly již za časů Kainových, a města opevněná silnými zdmi nalézáme za časů Abrahamových; na př. Sodomu, Gomorrhru, Hebron a j. Za doby Josue bylo v okrsku nevelkém 600 opevněných měst, z nichž město Ai přes 12.000 obyvatelů čítalo. V pozdější době se města zvětšovala a zdokonalovala, a v Jerusalémě o slavnostech našlo přes dva miliony lidí přístřeší.

Ulice v městech byly velmi úzké a udržoval se v nich chlad. Pro stín upevňovaly se přes ulici od jednoho domu ke druhému deky, a tak bylo možno ve stínu se procházeti. Ulice nebyly dlážděny, a proto v zimě bylo v nich mnoho bláta a v létě mnoho prachu a chůze tudíž obtížná. Domy stály z počátku vedle sebe odděleny, zahradami obroubeny a teprv později se spojovaly, a přechod se střechy jednoho domu na druhý stal se možným.

Též vodovody byly v Palestině již r. 722 před Kristovým narozením. Poněvadž býval v Palestině nedostatek vody, stavěly se vodovody velikým nákladem; posud ještě zbytky těchto vodovodů se spatřují. V každém poněkud větším domě byla i studna aneb aspoň cisterna.

§. 16. Pastýřství.

V prvých dobách zaměstnávali se lidé chovem dobytka a orbou. Poněvadž chov dobytka nevyžadoval takého namáhání a bylo to zaměstnání mnohem svobodnější a příjemnější nežli rolnictví, dávali pastýřskému životu přednost před rolnictvím a při zmáhající se lidnatosti byli nuceni i rozsáhlé pastviny v role proměnit a obilím je zasívat.

Poněvadž v zemi kananejské značnější část krajiny dvěma neb třem kmenům náležela, stěhovali se tamější obyvatelé často s velikými stády dobytka, čítajícími mnoho tisíc kusů, od místa k místu. Tak na př. obýval Abraham a Lot skoro celou jižní Palestinu. Job měl 7000 ovcí a koz, 3000 velbloudů, 500 párů volů, 500 oslic (Job. 1, 3.) Abraham táhl s 318 ozbrojenými pastýři, aby ujce svého Lota zachránil. Jakob poslal darem bratru svému Esauovi dvě stáda, z nichž každé čítalo 200 koz, 20 kozlů, 200 ovcí, 20 beranů, 30 slonů, 40 krav, 10 býků, 20 oslic s 10 oslátky: celkem tudíž 550 kusů dobytka.

Že četná tak stáda rozsáhlých pastvin potřebovala, rozumí se samo sebou.

U kmenů pastýřských byl dobrý pořádek. Majetník velikých stád, jenž často králem neb i knížetem byl zván a ve zvláštním stanu bydlel, měl několik set pacholků, kteří podřízeni byli vrchnímu dozorcí. Zvláštní dozor nad stády měli synové a dcery knížat, jak nám to o synech Jakobových známo jest. Prvorozený syn byl vždy nástupcem otcovým.

Čeledínové byli odpovědni za každý kus dobytka, ať se ztratil, byl ukraden anebo dravou zvěří roztrhán. Proto Jakob připomíná Labanovi, u něhož 20 let byl pastýřem: „Skopců stáda tvého jsem nejedl. Polapeného od zvěří

jsem tobě neukazoval a škodu všecku nahražoval; cožkoli krádeží zhynulo, ode mne jsi vyhledával.“ (I. Mojž. 31, 38.)

Přísné toto ustanovení Mojžíš později zmírnil zákonem, a pastýř nebyl nucen k náhradě, jestliže kus od zvěři udávený ukázal pánu svému. (II. Mojž. 22, 10—12.)

Rozsáhlé pastviny nalézaly se v připomenutých již rovinách země kananejské, které Hospodin Abrahamovi a jeho potomkům zaslíbil, a byly často příčinou krvavých válek.

Aby pro stáda svá měli potřebnou vodu, jíž se často ve zmíněných krajinách nedostávalo, kopali cisterny neb studny. Studnice byly dvojího druhu:

a) otevřené, jež měly volný odtok a byly společným majetkem všech kolem táhnoucích stád a pastýřů;

b) studnice bez odtoku byly majetkem toho, kdo je dříve našel neb vykopal. Někdy náležely společně více pastýřům, kteří stejnou dobou stáda sem přihnali, vodu z těchto studnic džbány čerpali a lili do koryt k napájení dobytka. Při takémto napájení bývaly často různice mezi pastýři. Od takové studnice odehnali pastýři dcery kněze madianského, které chtěly napájet stáda otce svého. Mojžíš tehdaž obhájil děvečky a napojil ovce jejich. (II. Mojž. 2, 16, 17.)

c) Cisterny náležely jen oněm, kdož si je vystavěli. Byly to někdy jen veliké otevřené jámy, do nichž sváděla se dešťová voda. Většina jich záležela z podzemního, vzděného klenutí. Za doby zimní svedla se do nich buď dešťová voda anebo voda z roztáleného sněhu, a hoření úzký otvor přikryl se kamennou deskou a zasypal pískem, že mimo majetníka nikdo jiný cisterny nenašel.

Cisterny bývaly značně veliké a v létě velmi důležité. Byly-li někým nalezeny a voda z nich vybrána, anebo jestli voda v nich vsákla do země, byli pastýři se svými stády

u veliké nouzi. Vsákla-li voda v cisterně do země, zůstalo na dně hluboké bahno, do něhož ten, kdo do cisterny hozen byl, zapadl; byl-li otvor hoření zadělán, zemřel nešťastník hroznou smrtí. I Josef byl od svých bratrů do cisterny hozen.

Vyschlých cisteren užívalo se také jakožto vězení.

§. 17. Zvířena.

V Palestině chovala se přede vším veliká stáda ovcí, neboť užívalo se zvířat těch k obětem. O slavnosti velikonoční bývalo každoročně 256.500 jednorokých ovcí zabito. Ovce ve východních krajinách mají chutné maso a výbornou vlnu. Obyčejně jsou barvy bílé, zřídka černé nebo strakaté; proto nechal Laban Jakobovi všechny strakaté ovce za mzdu. Avšak Jakob podvedl ho, že položil ve žlaby, z nichž stáda ovec pila, topolové a mandlové pruty, dílem zelené, dílem oloupané. Ovce patřící na ty pruty rodily ovce strakaté. (I. Mojž. 30, 32—42.)

Ovce poskytovaly mlékem, masem, tukem a vlnou značnější užitek a byly proto velmi oblíbeny. V písmě sv. častěji připomíná se podobenství a obrazů o pastýři a ovcích, a sám Spasitel, přirovnávaje se k pastýři dobrému, praví: „Znám ovce své a ovce mé znají mne“ a t. d.

Při stříži ovcí bývaly hostiny. První kn. Král. 25 vypravuje o stříži ovcí u Nábala, jenž měl 3000 ovcí a 1000 koz. Abigail, manželka jeho, vzala od hostiny 200 chlebů, 2 kožené láhvice vína, 5 skopců vařených, 5 měric pražmy, 100 svazků sušených hroznů a 200 hrud sušených fíkův a vše to naložila na osly a poslala darem Davidovi, aby hněv jeho ukrotila. Pasením ovcí zabýval se i David, když za krále byl pomazán.

Vedle četných stád ovčí mívali i veliká stáda koz, jež bývaly v krajinách východních obyčejně černé a zřídka strakaté. I kozy pásly se pod širým nebem ve stádech a poskytovaly chutné maso. Z chlupů kozích tkaly se houně k stanům a jiné látky a z koží dělaly se láhvice, v nichž se každá tekutina čerstvá udržela. Kromě obyčejných koz choval se i ušlechtilejší druh koz s dlouhou, bílou a hedbávitou srstí, z níž utkána byla druhá záslona svatostánku.

Vepřového dobytka a hus nechovali. Vepřový dobytek poskytoval jen maso, jež bylo za nečisté vyhlášeno a požívání ho zákonem Mojžíšovým zakázáno. (III. Mojž. 11, 17.)

O husách nečiní se v bibli žádné zmínky, poněvadž sádlo vepřové i husí způsobovalo v tamějších krajinách často kožní nemoci a proto i požívání masa toho zakázáno bylo. Drůbež chovali Israelité teprv později, když byli z pouště vyšli. Ježíš Kristus mluvě o lásce své k lidu israelskému pravil: „Jako slepice shromažďuje kuřata svá pod křídla —“ atd. Pění kohouta upamatovalo Petra, že pána svého a mistra zapřel.

Hovězího dobytka měli Israelité též veliká stáda, ačkoli ho více ku vzdělávání polí nežli k chovu užívali. Nejlepší pastviny pro hovězí dobytek byly v pohoří Basan, Saron a Achior. Kravské mléko, z něhož i sýr dělali, bylo obyčejnou krmí a milým nápojem. Másla tehdaž nedělali. Z rohů zhotovovali foukací nástroje a nádoby na tekutiny. Jak oblíbeným byl lidu israelskému hovězí dobytek, čteme v písmě sv. na mnoha místech. Tak v žalmu 21, 13. mluví David o síle svých nepřátel: „Obklíčila mne telata mnohá, býkové tuční obstoupili mne.“ — Též prorok

Jer. 34, 7 obrazně nazývá prosté bojovníky kozly, a mluví i o býcích. —

Rohy býků byly obrazem moci a síly. Mojžíš žehnaje pokolení israelskému praví: „Rohové jeho jsou jako rohové býka: těmi zmítati bude národy až do končin země.“ —

Oslí se též dosti četně chovali. Job měl před zkoušením, které Hospodin naň seslal, 5000 oslic a po zkoušce 1000 oslic. Abraham měl mnoho ovcí, hovězího dobytka, oslů, oslic a velbloudův. Josef poslal otci svému vstříc 10 oslů, kteříž vezli ze všeho zboží egyptského a deset oslic, nesoucích obilí a chleby. (I. Mojž. 45, 23.) Oslové byli v zemi zaslíbené většího zrůstu a pěknější barvy než u nás, byli čerstvější a jistější v chůzi. Židé i vznešení užívali oslů k jízdě místo koní a k velikým slavnostem brávali takových, na nichž posud nikdo neseseděl. Jezdívalo se na nich bez sedla a poněvadž se to stávalo nejvíce v čas pokoje, vyznamenávalo přijížděti na oslu přináseti pokoj. I Pán Ježíš měl slavný vjezd do Jerusaléma na oslátku. (Mat. 21.)

Maria Panna při svém útěku s Ježíšem do Egypta jela na oslu. Též Abraham, když šel obětovat syna Isáka, jel na oslu. Známa jest Balamova oslice, jež k rozkazu Božímu mluvila a proroka kárala. (IV. Mojž. 22, 21—31.)

Šalomoun za krále byv pomazán, seděl na mezkyni krále Davida, když vedli ho do Gihon. (III. Král. 1, 33. 38.)

Bohatá žena Sunamitská spěchala na oslici k proroku Eliseovi na horu Karmel, aby vzkřísil z mrtvých jejího mrtvého syna. (II. Král. 4, 24. 25.)

Oslů užívalo se též při orbě, k nošení břemen i k tahání mlýnů a proto kámen mlýnský slul žernov osličí. Velikým dobrodiním tamějším krajinám byli velbloudi, poněvadž vydrží dlouho bez vody a spokojí se ~~velkou~~ nou

potravou. V horkých krajinách slouží velbloud vůbec výborně na cestách v pustinách a proto vším právem nazývá se „korábem pouště“. Bez velbloudů nebylo by lze po velikých pouštích písečných cest konati.

Israelité užívali velbloudů často k jízdě a k nošení všelikých břemen. Obchodníkům, kteří z daleka zboží své přiváželi, byli velbloudi nevyhnutelnou potřebou; i ve válce zhusta se jich užívalo. Egypťané, kteří Josefa, syna Jakobova, od bratří Josefových koupili, vezli zboží své na velbloudech. — O Madiánských, kteří za času Gideonova Israelity soužili, čteme, že měli nesčíslné množství velbloudů. (Kn. Soudců 6, 4. 5.) Rebeka, spatřivši Isáka, skočila s velblouda.

Velbloudi bývali zlatými řetězy a jinými ozdobami krášleni. Čerstvé mléko velbloudí poskytuje ochlazující nápoj, kyselý omamuje. Tak čteme v knize Soudců 5, 26., že Jahel opojila Sisura mlékem velbloudím a pak jej zabila.

Požívání masa velbloudího bylo Hebreům zapovězeno. Ze srsti velbloudí dělala se sukna na oděv chudých a trusem velbloudím se topilo.

Koňů u národů pasteveckých nenalézáme. Teprv za času krále Ahasvera činí se zmínka o koních, neboť čteme v knize Esther 8, 10, že poslové na koních a mezcích jezdíce, oznamovali židům rozkazy královské.

V Egyptě užívalo se koňů již dříve, jak nás o tom mnohá místa písma sv. poučují. Israelité, všedše do země zaslíbené, našli u Kanaanitů koně, ale Josue dal je zničiti. Saul neměl žádných koní, a teprv David podržel z kořisti 100 koní a zavedl u Hebreů chov koní. Absolon příkladu jeho následoval: Šalomoun zavedl ve vojsku jízdu, a za jeho dob byl dosti rozšířen obchod s koňmi, jenž po jeho smrti zašel.

Koňův od pradávna užívalo se ve válce a oslů jen v době míru. Po zajetí babylonském chovali se koně rozličného druhu a rozmanité barvy. — Ohlav a úzdy užívalo se u koňů již v nejstarší době. Tak čteme v žalmu 31. 9.: „Nechtějtež býti jako kůň a mezek, kteří rozumu nemají. Ohlaví a uzdou čelisti jejich sevři.“ —

Psi byli u Hebreů jakožto nečistá zvířata v opovržení. Běhali po městech bez pánů, hledajíce pokrmů a z hladu sežírajíce i mrtvoly, jako na př. královnu Jezabel (IV. Král. 9, 30.) Za doby noční nebyl nikdo před nimi jist. Trápeni hladem a někdy i zimou běhali s místa na místo, napadali i lidi a v noci strašlivě vyli. Jakkoli byli všeobecně v opovržení, přece se v mnohé domácnosti chovali. Z písma sv. dovidáme se o psu mladého Tobiáše, o psech bohatce, kteří lízali vředy Lazara a j.

Známi byli dobře Hebreům šakalové, druh zvířat, podobajících se psům a liškám. Šakalové mají srst šedo-žlutou, ocas dlouhými chlupy porostlý a na konci černý. Jsou hloupí, ale velmi žraví; vyjí v noci jako psi, běhají v hejnech a dají se snadno chytiti. Samson nalapal jich 300, ocasy jejich připojil k ocasům, pochodně přivázal do prostřed a zapáliv je, pustil šakaly. Ti běželi do obilí Filistinských a zapálili obilí sžaté, nesžaté, vinice a zahrady olivové. (Soud. 15, 4. 5.)

Vepřový dobytek náležel pro svou nečistotu k zapovězeným zvířatům, a proto dopustil Pán Ježíš, chtěje neposlušných obyvatelů Gadarenských potrestati, aby zlí duchové z dvou posedlých vešli do stáda vepřů. (Mat. 8, 28—34.)

V lesích zdržovali se lvi, medvědi, pardalové, též mnoho vlků a kanců. Vlci škodili velice stádům. Z plachých zvířat byli tu kromě jmenovaných jeleni, daňkové, zajíci, antilopy.

Z ptactva připomenouti sluší: koroptev, křepelku, hrdličku, slepici, čápa, vrabce, skřivana, slavíka, dudka, krkavce, pelikána, pštrosa, orla atd.

§. 18. O lovu.

V nejstarších dobách, kdy země byla málo zalidněna, a počet dravých zvířat byl veliký, byli lidé nuceni pro vlastní bezpečnost honbou se zabývat. Dobrý lovec byl tak velikým dobrodincem, jako udatný hrdina, jenž vlast svoji brání. Nimrod, syn Chusův, slove dle písma „silným lovcem před Hospodinem“. (Mojž. 10, 9.)

Když Mojžíš shledal, že Israelité honbou příliš divočí, a že potřebí jest, aby divoká zvěř byla zachována, vydal zákony, jimiž zapovězeno bylo kruté pronásledování divoké zvěři a jediné pronásledování dravých zvířat se nařizovalo.

Proto rolník, jenž horlivě dravá zvířata pronásledoval, chválen byl jakožto příčinlivý a horlivý.

Při honbě záleželo mnoho na síle, rychlosti a zmužilosti; neboť zbraně tehdejší byly nedostatečné. I lvi a jiní dravci bývali často přemoženi jen silou a hbitostí; dovedli to na př. Samson a David.

Šípy, kopí, touly a lučičtě, pavezky a meče byly zbraně, jichž se tehdáž na honbě i ve válce užívalo. Esau míval na lovu toul a lučičtě. (I Mojž. 27, 3.)

Těž síť, ok a jiných léčí bývalo záhy potřebováno. Lvi chytali se do jam. —

Vykopala se hluboká jáma, jež uvnitř byla trochu vyvýšena a v té vyvýšenině upevnil se kůl, na nějž nahore přivázal se živý beránek; jáma pak přikryla se ratolesťmi a listím. Bečením beránka přilákaní lvi hnali se rychle po kořisti na kolu přivázané, a probořili se do hluboké jámy.

§. 19. Rolnictví.

Při rolnictví třeba rozeznávati tři odvětví: a) vzdělávání polí čili orbu, b) vinařství a c) zahradnictví.

Vzdělávání polí bylo vedle pastýřství hlavním zaměstnáním praobyvatelů země a jest mnohem starší nežli chov dobytka.

V I. kn. Mojž. 2, 15 čteme: „Bůh postavil člověka v ráji rozkoše, aby jej vzdělával a ostříhal ho.“ Vzdělávání polí bylo tudíž již zaměstnáním prvního člověka v ráji. Noe, vyšed po potopě světa z korábu, ihned jal se pole vzdělávati.

Hebreové naučili se vzdělávání polí v Egyptě a v Palestině pak i pusté skaliny, kopce i hory zúrodňovali. Tak čteme v 2. kn. Parolipom.: „Oziáš vzdělal věže na poušti a vykopal cisteren mnoho, protože měl mnoho dobytka na polích i na širokosti pouště; vinice také měl na horách i na Karmelu, nebo byl člověk náchylný k děláni rolí.“

Hebreové bez rozdílu stavu a hodnosti zaměstnávali se vzděláváním rolí. Sám král Saul vzdělával role a nejvznesenější židé zaměstnávali se rádi orbou. Bohatý Eliseus měl dvanácte pluhův a právě oral, když povolán byl k úřadu prorockému. Půda Palestiny pobádala každého rolníka k pilnosti a bohatou žní odměňovala jeho přičinlivost a namáhání.

Již tehdáž pole mrvila se hnojivem a popelem; strniště, bodláčí, sláma a trní pálivalo se již na poli.

V Palestině dařily se: pšenice, proso, ječmen, boby, hrách, čočka, vikev, hořčice, anýz, kmín, melouny, konopí, len, bavlna, okurky a množství zeleniny; rýže bývalo velmi málo, žádné žito a žádný oves, neboť místo žita sela se

pšenice nebo ječmen, a krmilo se vikví, boby a řezankou místo ovsa.

Polní práce byla z počátku velmi namáhavá, neboť mimo špičaté tyče a špatné dřevěné lopaty neměli jiného nářadí. Později užívalo se již pluhu, a za času Jobova byl pluh obyčejným polním nářadím a též brány k vláčení nebyly již novotou.

Pluh skládal se pouze z těhla a radlice na něm připevněné, pročež oráč, aby rovné brázdy oral, ustavičně musil hleděti na pluh a nesměl se ohlížeti. O tom svědčí i řeč Ježíše Krista, když pravil: „Žádný, kdo vztahuje ruku svou k pluhu a ohlídá se zpět, není spůsobilý ku království Božímu.“ (Luk. 9, 62.)

Do pluhu zapřahovali židé voly a popoháněli je ostnem, železným bodcem okovaným, kterým se dobytče vždy ranilo, kdykoli kopalo nebo vyhazovalo.

Jak asi brány vyhlížely, nelze s jistotou říci; avšak bezpochyby záležely z tlustého prkna, na něž pacholek si sedl a ostnem popoháněl voly na koncích prkna zapřažené.

Ačkoli se za tehdejší doby válečných, cestovních i skvostných vozů užívalo, nenalzáme žádných vozů pro těžký náklad, jelikož upotřebovalo se zvířat k nošení těžkých břemen. Ve IV. kn. Mojž. 7, 3. připomínají se dary, jež Israelité přinesli Hospodinu při zasvěcení stánků: „Šest vozů přikrytých s dvanácti voly. Jeden vůz obětovalo dvě knížata a každé po jednom volu.“

Vozy měly tehdáž jen dvě kola, a u voje připevněn byl pěkně dělaný truhlík.

Při práci polní užívali Hebreové býků, volů, krav a oslů. Osel s volem nesměl se spřáhnouti, poněvadž osel jsa mdlejší než vůl, nemohl by zároveň s volem táhnouti.

V V. kn. Mojž. 22, 10. čteme výslovně: „Nebudeš orati spolu volem a oslem.“

Role před zasetím pečlivě se zorala a branami urovnala. Dle našeho počtu připadlo setí pšenice na říjen a listopad; ječmen sel se v lednu a únoru.

Semeno pečlivě se čistilo od plevele, a dvojí símě nesmělo se na jednu roli síti; druhá setba byla by připadla kněžím. V V. kn. Mojž. 22, 9. čteme: „Nezaseješ vinice své druhým semenem.“ U sv. Mat. 13, 15. čteme o služebnících, kteří tázali se: „Pane, zdaliž jsi nenasel dobrého semene na poli svém? Odkud tedy má koukol? Pán řekl jim: Člověk nepřítel to učinil.“

Osení bývalo v Palestině v měsíci únoru již tak vysoké, jako u nás v květnu a v červnu bývá. Osení dozrává obyčejně v polovici dubna, vyjma krajiny hornaté, anebo jestli selo se v lednu a únoru, bývají žně v červenci a srpnu.

Po čas žní bývali na polích hlídači, aby ptactvo, divokou zvěř i zloděje zaháněli. Hlídači nesměli mimo jdoucím zabraňovati natrhati si tolik klasů, co by cestou snísti mohli, a jak to též učenci Ježíšovi činili. Toliko kdo srpem chtěl žíti cizí obilí, byl za zloděje považován. Strážní polní měli lehké stánky a prosté boudy, anebo zavěsili si na stromy houně a spávali pod nimi. (Job 27, 18.)

O velikonoci začala žeň. Šestnáctý den po novém měsíci v dubnu obětovány byly první snopy, a pak počala všeobecně žeň, která trvala čtyry neděle, a doba ta zvána byla časem žní.

V čas žní bývalo veselo. Ženci prozpěvovali veselé písně a přáli si vespolek štěstí k požehnané žni.

V nejstarší době trhaly se jen klasy, později vytrhovaly se klasy obilné i s kořeny, a konečně srpy obilí se žalo a

na poli zůstalo toliko strniště; snopy svazovaly se blízko klasův.

Na krajích a rozích pole obilí se nežalo a nechávalo se chudým; též klasů pozůstalých nebylo sbíráno pro hospodáře. Snopů na poli zapomenutých nesměl hospodář domů voziti. Žeň bývala často velmi bohata. Tak čteme na př. v I. kn. Mojž. 26, 12.: „Šel pak Isák v zemi té a shledal v tom roce sto krát tolik, požehnal mu Hospodin.“

Snopy obilné nosili na mlat buď ženci nebo dobyt看em byly tam dopravovány. Obilí z počátku mlátilo se pruty a holemi; později mlátily se tak luštěniny neb užito způsobu toho, když žeň chudší byla. Tak čteme u Isaiáše 28, 27.: „Ne zubatými nástroji mlácen bývá černý kmín, ani kolo vozní na lučním kmíně točí se, ale prutem vytlouká se kmín černý a luční holí.“

Humno bylo na poli samém. Bylo to okrouhlé, urovnané a upěchované místo beze střechy a vši ohrady, mající asi 100 kroků v objemu a 30—40 kroků v průměru. Zde mlátilo se obilí z počátku holemi a teprve později vyšlapávalo se dobyt看em. Dobytek i smyků zubatých za sebou tahal, při čemž se mohl shýbati, klasů dosahovati a se přiživovati, jestliže ústa jeho nebyla zavázána, což zákonem bylo zapověděno, jak čteme v V. kn. Mojž. 25, 4.: „Nezavížeš úst vola, vymínajícího na humně obilí tvé.“

Později užívalo se též mlatebných vozů čili mlatících strojů, jež záležely z podlouhlého čtyřstranného kamene nebo ze silného, dřevěného čtyřhranu, v jehož středu upevněny byly dřevěné válce. Na čtyřhranu tom přidělán byl truhlík nebo sedadlo, na němž seděl čeledín a spřežení po obilí popoháněl. Tyto válce mívaly též železná a špičatá kola. Stroji těmi tak dlouho se zrní vytloukalo, až sláma

byla na hrubou řezanku sesekána, a s klasy i zrním na jednu hromadu pak hozena.

Mláčení bylo obrazem velikého pronásledování, ve kterémž smyslu zhusta v písmě sv. o dotčeném právě zmínka se děje.

V II. kn. Král. 12, 31. vypravuje se o dobytí města Rabbath: „Lid také jeho přiveda, pilami přetínal a přejížděl je vozy železnými a noži železnými rozdělil.“

Jes. 41, 15. uvádí slova Hospodinova k lidu israel-skému: „Já učiním tě jako vůz mlatebný, nový, mající zuby troucí, mlátiti budeš hory a zetřeš je a pahrbky jeho v prach obrátíš.“

Vymláčené obilí házelo se na dřevěných vidlích proti větru, aby plevy se z něho odloučily a čisté zrní na zemi padalo. Potom zrní se proselo a pozůstalé klasy ještě jednou od volů se vyšlapaly a zrní znovu zase se vyčistilo.

Vymláčené a vyčištěné obilí ukládalo se do podzemních jam, jež slamou byly vystlány a svrchu měly otvor. V jamách takých obilí se dobře uchovalo a bylo v bezpečnosti i při vpádech nepřátelských. Teprve později stavěly se špejchary čili sýpky na obilí.

§. 20. Vinařství.

Důležitým odvětvím hospodářství u Hebreů bylo též vinařství, jehož si tak hleděli jako rolnictví.

V písmě sv. dočítáme se, že Noe první štípl vinici a opil se vínem, neznaje posud opojující vlastnosti jeho. (I. Mojž. 9, 20.)

Jisto jest, že se víno velmi záhy pěstovalo. Melchisedech, král sálemský, jenž byl zároveň nejvyšším knězem, přinesl chleb a víno za oběť. — Jakob, vydávaje se za

Ezaua, podal otci svému Isákovi vedle připravené krmě i víno. (I. Mojž. 27, 25.)

V některých krajinách palestinských dařilo se víno výborně, zejména údolí Mambre bylo vínem bohato a tou příčinou údolím hroznů nazýváno. Odtud přinesli muži vyslaní od Mojžíše shlédnout zemi zaslíbenou, hrozny na sochoře. (IV. Mojž. 13, 24.)

Hrozny vinné byly v Palestině obyčejně černé nebo červené, odtud šťáva z nich slula krví hroznovou. Jakob žehnaje synu svému Judovi, praví: „Uvazuje k vinici oslátko své a ke kmenu vinnému, synu můj, oslici svou. Práti bude ve víně roucho své a v krvi hroznové plášť svůj.“ (I. Mojž. 49, 11.)

Vinné révy vyrostly v některých krajinách velmi vysoko a byly též na dolejší konci značně tlusté; proto se z nich rozličné věci mohly vyřezávat.

Vinice zakládaly se obyčejně na návrších nebo stráních, avšak nalézaly se i ve vlhkých půdách, a víno dobře se zde dařilo. Vinné révy sázely se od sebe tak daleko, aby se mezi nimi mohlo orati. Obyčejně byla jedna réva ode druhé asi 16 decimetrů vzdálena, avšak jiného semene ve vinici sítí se nesmělo. (V. Mojž. 22, 9.)

Vinice ohrazovaly se ploty, trním a zdmi, aby před divokou zvěří byly chráněny. Ve vinicích často stavěly se věže, jež sloužily nejen strážným za obydlí, ale bývaly též pro zábavu majetníkům vinic. Strážní nesměli pocestným brániti nařezati si hroznů k jídlu, avšak v nádobách vinné hrozny odnášeti se nesměly.

Aby se révy důkladně sesílily, nebývalo první tři léta vinobraní, a hrozny v době té vyrostlé dávaly se chudým. V prvních letech věnovala se vinicím zvláštní péče, a půda jejich co nejpečlivěji se upravovala. Pečlivě též vinné révy

se ořezávaly. Obyčejně ořezávaly se třikráte do roka, poprvé v měsíci březnu, po druhé v dubnu a po třetí v květnu. Vždy odřezávaly se odnožce, jež neměly by žádných hroznů, a tím stávalo se, že na jedné révě bývaly hrozny nestejně zralé. Bývalo též trojí vinobraní, totiž: v měsících srpnu, září a říjnu, jakkoli hrozny již v červnu a v červenci zralé byly. Hlavní vinobraní bylo vždy v září a v říjnu.

Vinobraní provozováno bylo též radovánkami a veselostmi. Při veselých písničkách byly hrozny řezány a pak nošeny na čeřen, kdež byly šlapány. Proto čteme u Isáie 16, 10.: „A na vinicích nebude nikoho, kdo by plesal a pokřikoval; vína na čeřenu nebude šlapati, kterýž ho šlapával, hlas šlapajících odňal jsem.“

Hrozny po ukončení vinobraní na vinicích pozůstalé náležely chudým, jak o tom čteme v II. kn. Mojž. 24, 11.

Některé hrozny sušily se též na rozinky a z těchto dělaly se koláče. Takové koláče darovala Abigail, manželka Nabalova, Davidovi. Z moštu vinného vařival se též syrup.

Vína nedávali židé do sudů, nýbrž do kožených měchů, které se snadno rozpukávaly. (Mat. 9, 17.) Z nezralých hroznů připravovali ocet, který chudšímu lidu nápojem byl a k uhasení žízně v čas letní výborně se hodil. Při ukřižování Pána Ježíše přimísili žoldnéři do octa myrhy, která jej činila hořkým jak žluč. Byl to nápoj opojný, jenž se dával ukřižovaným k ulehčení bolesti. Však Kristus nechtěl toho nápoje píti.

§. 21. Zahradnictví.

Zahradnictví jest tak staré jako pokolení lidské. První člověk postaven byl od Boha do ráje, krásné to zahrady, v níž nalézalo se rozličné stromoví. Že byli Hebreové

milovníci zahrad, známo jest z děje o Nábotovi a králi Achabovi. Židé uměli výborně zahrady zakládati, stromy okopávati, přesazovati a ořezávati a sázeli i pěstovali stromy cizozemské. Podobá se pravdě, že i roubování a očkování nebylo jim věcí neznámou. Zahrady byly jim velikým dobrodiním, neboť poskytovaly milého stínu a zdravého vzduchu, jenž vodotrysky a vodními nádržkami stával se čerstvým a ochlazujícím. Jak již dříve bylo připomenuto, zakládali si uměle ve dvoře pěkné zahrady. Zahrady dostávaly často jména od stromů, jež se v nich nejlépe dařily, na př. zahrada olivetská, zahrada ořechová, háj palmový u Jericha a jiné.

Židé velmi rádi v zahradách prodlévali, vykonávali zde i své pobožnosti a též mrtvé zde pochovávali. Ježíš sám odpočíval v takém zahradním hrobě, jež vytesal mu Josef z Arimathie.

Zmíníme se ještě o některých stromech, jež zvláště dařily se v zemi zaslíbené a dávají svědectví, jak úrodnou bývala ta země.

O l i v a.

Oliva byla židům stromem velmi důstojným. Rostlina tato zůstává i v zimě zelená, má rozložitě větve a vyrůstá v štíhlý strom šest až deset metrů vysoký. Dosahuje věku až 200 let a daří se v písčité suché půdě, tudíž i na horách. Listí olivové podobá se vrbovému a ovoce její, olivky, asi jako třešně veliké, všelijak naložené a nasolené se jídají. Z olivek lisuje se tak zvaný dřevěný čili olivový olej, jenž v obchodě velmi zhusta se vyskytá. Nejlepší jest olivový olej bílý, čili panenský, po něm pak bílý a žlutý olej provencový, zvaný dle francouzské krajiny Provence.

Židé oleje olivového velmi často užívali a míchali jej

s jinými vonnými věcmi a masťmi. Mastili jím všelijaká jídla i pečivo obětní; sprostší olej olivový byl jim za svítivo. V písmě sv. velmi často mluví se o olivě a oleji olivovém.

Strom fíkový.

Strom fíkový byl židům stromem tak oblíbeným jako oliva. Fík jest dosti vysoký strom (též i popínavý keř) s tuhými lesklými listy, jenž u nás zůstává zakrsalý. V zemích kolem středoziemního moře vyskytá se velmi zhusta a dvakráte za rok mívá četné květy a plody. Ovoce stromu toho (fíky) jí se dílem syrové, dílem připravované. Židé rádi sedávali ve stínu stromů fíkových. Ovoce na stromě fíkovém dříve se objevuje než listí, jež teprve v měsíci květnu začíná pučeti, proto praví Spasitel Mat. 24, 32.: „Od stromu fíkového naučte se podobenství. Když ratolesť jeho již omladne a listí pučí, víte, že blízko jest léto.“

Granátový strom.

Granátový strom v Palestině velmi zhusta se pěstoval, vynikaje krásnými a velikými květy. Jest nízký a větvitý strom nebo keř, 2—3 metry vysoký s listy kopinatými, lesklými, jež dole na kmenu jsou tupé a nahoře špičaté. Kůra jeho jest šedá, na ročních letorostech červená. Ovoce jeho, granátové jablko, jest šťavnaté a masité, chuť má sladkou nebo nasládle kyselou. Granátové jablko jest v jižní Evropě a Asii ovocem velmi oblíbeným.

P a l m y.

Palmy se sázely za starých dob v Palestině velmi zhusta. Znameníť byl palmový háj u Jericha, ve kterémž krajině palmy dobře se dařily; též u jezera genesaretského a mrtvého moře byly druhdy vysoké palmy. Debora bydlela

pod palmou v pohoří Efraim. (Soud. 4, 6—23.) Palmy jsou štíhlé stromy, ustavičně zelené, zvrší našich největších jedlí. Teprve na vrcholu svém mají mohutný koš velkých listů, jichž délka činí někdy až 6 metrův. Plody palem jsou tvarem i velikostí velmi rozmanité; jsou to hlavně ořechy nebo bobule.

Z ratolestí a listí palmového dělávali si židé provazy, koše, klece, houně, pokrývky a ze dříví dělali sloupení a budovy. Živým listem palmovým i vyřezávaným krášlili svoje síně. O slavnosti letnic nosili palmoví a zdobili jím svá stavení; palmovými ratolestmi vítáni jsou králové. Vítězové nosili je v rukou, a zlaté palmy byly jim znamením míru. V písmě sv. znamená palma krásu a trvanlivost.

Terebinty a pistacie.

Terebinta jest pěkný, veliký, vždy zelený strom s četnými větvemi a bohatým listím, jež podobá se listí jasanovému. Dřevo její jest barvy černé, lesklé, velmi tvrdé, tuhé a trvanlivé a prýští se z něho pryskyřice, známá pod jménem *terpentýn*. Strom ten dosahuje věku i 1000 let.

Od terebinty liší se toliko ovocem pistacie. Terebinta má červené květy a ovoce její jsou bledá, někdy i červenavá zrna, jež dávají velmi vonnou pryskyřici. Plody pistacie jsou peckovité s jádry bezbílečnými. I pistacie dává velmi vonnou pryskyřici.

Strom svatojanského chleba

nese tenké, srpovité šešuliny, obsahující sladkou dřeň a několik malých zrn semenných. Ze šešulin tlačila se šťáva, a zbytky sluly mláto, jež jedl i marnotratný syn. (Luk. 15, 16.)

Keř balsámový vždy zelený, podobá se vinnému

keři, z kůry jeho prýští se vonný a hojivý balsám, jenž se i z větví vyvaňuje. Nejlépe dařil se keř balsámový kolem Jericha a Engeddi.

Kromě uvedených tuto stromů a keřů rostly v Palestině: mandle, třešně, broskve, meruňky, ořechy, švestky a t. d.

Dříví stavebního a palivového bylo v Palestině hojnost, neboť nalézaly se tu četné a rozsáhlé lesy, jako: les cedrový na Libanu, jedlový a smrkový na Antilibanu, lesy dubové a smrkové na hoře Karmelu a Táboře, háje palmové u Jericha, les dubový v pohoří Básan; les Haret, ve kterém se ukryval David a j.

§. 22. Včelařství a rybářství.

Včelařství bylo důležitým odvětvím polního hospodářství. Včely chovaly se buď v oulech nebo divoce žily v dutých stromech, štěrbinách zdí a skal, a co nepotřebovaly pro sebe nebo pro mladé, teklo ze skal a stromů ven; proto nazývá se Palestina „zemí mlékem a medem tekoucí“.

Ouly dělaly se z hlíny slámou smíšené, byly kulaté 10—35 decimetrů vysoké, a česno nalézalo se buď zcela dole nebo u prostřed oulu. Roje včel byly v tamějších krajinách mnohem četnější než u nás, a včely tam byly lidem mnohem nebezpečnější nežli naše včely. David proto velmi často své nepřátely porovnával se včelami.

Židé měli med ve vážnosti, užívali ho místo cukru k rozličným krmím a jedli jej též rádi s mlékem. Zaměstnávajíce se pilně chovem včel, vedli též obchod s medem. O medu i koláčích s medem často činí se zmínka v písmě svatém.

Med byl znamením líbeznosti, radosti a přátelství. Tak čteme v kn. Přísloví 24, 13.: „Jez, synu můj, med, nebo dobrý jest, a jez plást, sladký hrdlu tvému.“

Píseň Šalom. 4, 11.: „Plást strdi tekoucí jsou rtové tvoji, med a mléko pod jazykem tvým.“

Mnoho lidí zaměstnávalo se u židů rybářstvím, neboť požívání rybího masa bylo zákonem Mojžíšovým dovoleno, a maso rybí bylo židům pokrmem milým a vždy vítaným. Rybářství provozovalo se v řece Jordáně, na jezeře genesaretském i moři středozezemním.

Ryby chytaly se na udice i do sítí. Mnoho rybářů bydlelo zejména na březích jezera genesaretského, a Pán Ježíš prosté rybáře povolal za apoštoly.

§. 23. Obchod.

Židé nespotřebovali veškerých požitků, jež jim země zaslíbená hojnou měrou skytala, a byli z počátku nuceni mnohé výrobky a plody zemské vyměňovati za jiné potřebné zboží — tak povstal obchod.

Za časů Abrahamových užívalo se již váhy a stříbra. Když Abraham koupil od Efrona pole pohřební, odvážil mu za ně čtyři sta lotů stříbra mince obecné. (I. Mojž. 23, 16.)

Za času Jakobova putovaly již kupecké karavany Palestinou z Arabie do Egypta s kořením a otroky. Tak čteme v I. kn. Mojž. 37. 25., že kolem bratří Josefových šli kupci z Galaad s velbloudy, nesoucími vonné věci, kadidlo a myrhu do Egypta. Kupcům israelitským prodali Josefa za dvacet stříbrných (skoro našich 10 zl.) a ti odvedli ho do Egypta.

Za časů Josefových přiváželo se z Egypta obilí. Za času Mojžíšova vedli Feničané obchod se sklem a purpurem.

Za Josua kupovala se krásná roucha ze Singary a z Babylonu.

Silnice z Ur do Palestiny a Egypta byla již za časů Abrahamových četnými pocestnými oživena. Mojžíš nařídil, aby silnice byly v dobrém stavu udržovány a na rozcestích znamenými opatřeny. I mosty se stavěly a plavba provozovala se již za času Mojžíšova po moři střeozemním do Španiel.

Jakob praví o Zabulonovi: „Zabulon na břehu mořském bydleti bude, a na přístavu lodí, dosahuje až k Sidonu.“ (I. Mojž. 49, 13.) Země kananejská již za nejstarší doby byla v obchodním spojení s Egyptem, Východní Indií, Afrikou a Evropou.

Jakkoli země Kanaan polohou svou obchodu byla velmi příznivá, zabraňoval Mojžíš přece velkoobchod, domnívaje se, že blaho lidu israelského bezpečněji spočívá na vzdělávání polí a domácím řemesle, než na měnivém a nejistém obchodu „ve velkém“. Pak i obával se, že by víra a mravy lidu israelského častým stýkáním se s národy pohanskými velice utrpěly. Kromě toho židé obchodu nevyhnutelně nepotřebovali, poněvadž v zemi vše měli, čeho jim nutně bylo třeba, a uměli si též věci v domácnosti potřebné zhotoviti.

Za Mojžíše vedli Israelité obchod jedině s Feničany, s národem mírumilovným a na nejvýš podnikavým, s nímž židé vždy žili ve přátelství. Mojžíš hleděl hlavně k tomu, aby jak při kupování i prodávání dbáno bylo poctivosti. K povznesení vnitřního obchodu dovolil Mojžíš veřejné trhy o hlavních třech svátcích v Jerusalémě, kam se dostavilo mnoho kupců i prodavačů, kteří krámy své a boudy rozeřádili u bran i v širokých ulicích jerusalémských. Zvířata obětní prodávala se na zvláštním místě u Jerusaléma k tomu

určeném. Mojžíš obchodu sám nepřál, ale zákony ho nezapovídal. Král Šalomoun vedl značný obchod s koňmi, a lodi jeho pod dozorem zkušených plavců syrských plouly až do Afriky a Španiel. Lodi Šalomounovy plouly též do Tharsis (Andalusie ve Španielsku), kde stýkaly se s kupci Huramskými a každá tři léta přivážely zpět zlato, stříbro, slonovou kost, opice a pávy. Jakkoli obchod tento byl výhodný, nevedl se po smrti Šalomounově tak živě. Teprve za 80 let po Šalomounovi dal Josafat v přístavu Eziongebarském vystavěti lodi, jež plouti měly do Afriky a do Španiel. Avšak lidé jeho nebyli plavby znalí, přístav měl úskalí a lodi brzy se rozkotaly. V 88. roce po smrti Šalomounově ztratil Joram, nástupce Josafatův, přístav ten — dobyli ho Edomitě. Dosti čilý byl obchod mezi Jerusalémem a šedesát kilometrů vzdáleným přístavem Joppe, kam i lodi z ciziny přistály.

Po zajištění babylonském rozešli se židé jakožto obchodníci do všech zemí. Zboží dopravovalo se pomocí velbloudů, mezkův a oslův. Obchodníci putovali vždy v četných karavanách, aby bezpečni byli před loupežníky a dravou zvěří.

Hospod pro pocestné tehdyž nebylo. Teprve prorok Jeremiáš připomíná, že se Jonathan s lidem svým odebral do hospody. Za časů Ježíšových byly již hospody, v nichž se mohlo i přenocovati, jak se o tom dovidáme z příběhu o milosrdném Samaritánu. I v Betlémě byla hospoda, když Panna Maria tam přišla a „nenalezla v hospodě již místa“ (Luk. 2, 7.)

Jednotliví pocestní zůstali obyčejně tak dlouho na ulici nebo na veřejných místech, až je někdo pozval do domu svého, což židé vždy činívali, jsouce velmi pohostinní.

Plavba provozovala se pilně již za časů Mojžíšových. Jak veliká byla loď Noemova, dočítáme se v písmě sv.

Všecky lodi nebyly tak veliké, ale dojistá nestavěly se lodi malé, poněvadž plavba konala se až do Španiel a na lodích býval těžký náklad, jež plavci i proti námořským loupežníkům chránili.

Za času Ezechielova byly již lodi obchodní, válečné a lodi k dopravě zboží. Lodi byly hnány plachtami a vesly; válečné a nákladní měly na každé straně obyčejně 25 vesel a na stěžeji viselo několik plachet. Přední část lodi bývala obarvena a zlatem ozdobena. Na zadní části lodi byla kotva, záležející z počátku z kamenů, později z olova a konečně ze železa.

Plachty byly zhotoveny buď z konopí neb tlustého plátna; avšak tehdáž nebylo tak snadno, jako nyní, podle větru plachty řídit.

Na vozích dopravovalo se zboží jen zřídka.

§. 24. Míry, váhy a peníze.

Měr, váh a peněz užívalo se již za časů Abrahamových, Mojžíš toliko lépe je uspořádal a dozor nad nimi přenechal kněžím.

a) Míra délková.

Míry délkové určovaly se dle délky jednotlivých údů těla lidského. Byly to: a) ezba, míra z šíří jednoho prstu; b) tefah, míra z šíří 4 prstů; c) píď (od špičky palce až ke špičce malíku); d) attah, loket; (od lokte ruky až ke kořenu ruky počítal se kratší loket, a od lokte až ke špičce prstu prostředního počítal se delší loket); e) gomer, délka ramene; f) kaneh, sáh; g) resah = 100 sáhův.

Délka denní cesty byla rozličná dle povahy cesty i cestujícího a obyčejně čítala 8 hodin. Cesta dne so-

botního činila 1000 velikých kroků a cesta na doběh koně byla hodinu dlouhá.

b) Míra dutin.

a) Sea obnášela skoro 144 skořápek z vajec. Sara ze tří takých měr napekla koláčů pro 3 hosti. Abigail přinesla 5 těchto měr praženého žita Davidovi.

b) Efa obsahovala 3 sey, tudíž 432 skořápky z vajec.

c) Chomer měl 10 ef, polovice míry té slul letech.

d) Omer = $\frac{1}{36}$ měřice; e) komez byla hrst; f) hin obsahoval 72 skořápky a g) bog 6 skořápek.

c) Peníze.

Poněvadž v prvých dobách obchod záležel ve výměně zboží, nepomýšlelo se ani na ražené peníze. Později odvážil se za zboží kus stříbra, jenž se zbožím stejnou měl cenu. Zlato považovalo se za drahé zboží, nikoli za peníze. Teprve za časů Davidových užívalo se zlata jakožto peněz. Zdá se, že první mince razili Peršané.

V Římě dal král Servius raziti mince, na nichž vyobrazena byla zvířata, poněvadž se za peníze ty kupoval dobytek. První peníz, čili váha na drahé kovy, jež za času Jobova nalézáme, nazýval se kesita, a cena jeho jest neznáma. Sekel byl stříbrný židovský peníz a v písmě sv. nazývá se stříbrným, cenu jeho těžko jest najisto udati. Za třicet takých stříbrných byl Pán Ježíš od Jidáše židům zrazen; za cenu tu prodávali se obyčejně otroci.

Drachma byla mince stříbrná a nazývá se v písmě sv. také penízem nebo grošem, jaký ztrativši žena hledala, až jej našla. (Luk. 15, 8.) Cena drachmy měřila se v rozličných dobách mezi 20—50 setinami.

Stater, v písmě sv. pod názvem peníz neb groš

přicházející, platil 4 drachmy. Takový peníz našel sv. Petr v ústech ryby a zaplatil jím daň chrámovou za Pána Ježíše a za sebe. (Mat. 17, 26.)

M n a platila 100 drachem.

Denár byl stříbrný peníz římský (mající cenu 21 setinu), kterým se císařské daně platily. V písmě sv. nazývá se denár „denním penízem“ (Mat. 20, 2.) Jidáš chtěl za mašť, kterou Maria pomazala nohou Ježíšových, 300 denárů stržiti (Jan 12, 5.) Sto peněz neb denárů byl dlužen služebník tvrdému spoluslužebníkovi (Mat. 18, 28.) Denár ukázali zákonníci Pánu Ježíši a on se jich tázal: „Čí obraz a nápis? A oni odpověděli: Císařův. (Luk 20, 24.)

Hřivna byla mince řecká, mající cenu 1500 zl; v písmě sv. na mnoha místech děje se o ní zmínka.

Nejstarší mincí byl adarkon čili darik, o němž zmínka se činí v bibli na několika místech. Tak čteme na př. v 1. kn. Paralip., že knížata israelská přinesli dary ku stavbě chrámu jerusalémského a sice: 5000 hřiven ke službě chrámové, 10.000 dariků stříbra, 10.000 hřiven stříbra, 18.000 hřiven mědi, železa pak 100.000 hřiven.

Ass neb Assarion, v písmě sv. penízkem zvaný, byl měděný peníz a platil desátý, později šestnáctý díl jednoho denáru.

Nejmenší peníz měděný, o němž zmínka se děje v písmě sv., byl halíř, mající cenu čtvrtého dílu setiny. Takové dva halíře uvrhla chudá vdova do pokladnice chrámové. (Mar. 12, 42.)

§. 25. Vědění a umění.

Již za času Mojžíšova vynikali Israelité ve mnohých uměních. — Jak značně pokročili na př. v umění sta-

v itelském, svědčí nejlépe stavění archy Noemovy a věže babylonské. V umění výtvarném židé neprosluli. Nej-slavnějším dílem uměleckým byl chrám Šalomounův, jenž zbudován byl umělci z Tyru. Kromě chrámu vystavěl Šalomoun i nádherný palác královský na vrchu sionském. Z popisování budov, rytin, jaké nalézáme v starém zákoně, vidíme, že židé umění výtvarnému valně nerozuměli.

Jubal uměl měď a železo kouti, a Tubal zhotovoval hudební nástroje.

Za časů Abrahamových nalézáme meče, nože, lučiště, šípy, nádoby, razítka, rytiny, obrázky bůžků, zlaté prsteny, zlaté náramky, stříbrné mince, závoje a krásná roucha.

V Egyptě byly! za časů Josefových vozy cestovní, válečné i skvostné, nádherná roucha, zlaté řetězy a stříbrné koflíky. Za časů Jobových bylo rozličné nádobí hrncířské, korále, sklo, drahokamy, zrcadla a rozličné tkaniny.

Dosti pilně zabývali se též hornictvím.

Židé mnohým uměním naučili se v Egyptě za 430letého tam pobytu a mnohé vědomosti přinesli do země zaslíbené. V některých věcech, jmenovitě ve tkaní a vyšívání látek Egyptany i předčili. Umělci rozliční byli zaměstnání při stavbě chrámu jerusalémského. Poněvadž Mojžíš lid svůj vzdělával a vedl hlavně k polnímu hospodářství, nebyli umělci tehdaž v také vážnosti jako nyní. Podobně málo dbalo se na řemesla, poněvadž každý ve své domácnosti veškeré potřeby si zhotovoval.

Po zajetí babylonském a assyrském více dbalo se řemesel, děti židovské učily se rozličným řemeslům. Proto v Novém Zákoně spatřujeme rozličné řemeslníky. Josef, pěstoun Pána Ježíše, byl tesařem. Šimon, u něhož Petr bydlel, byl jirchářem. Alexandr, učený žid, byl kovářem.

Paulus a Aquila byli řemenáři, aneb dle domnění jiných hotovitelé hudebních nástrojů a t. d.

Co týče se písma, jisto jest, že kromě hieroglyf rozeznával se dvojí druh liter. Za časů Jakobových ryla se již jména do razítek. V Egyptě měli židé své písáře, kteří rodokmeny sepisovali.

Feničan Kadmus považuje se za vynálezce písmen, poněvadž on z Fenicie do Řecka písmena přinesl. Bylyť to litery řecké, jež se podobou od hebrejských liší, ač ve vyslovování jich jest podobnost. Rozdíl jeví se i v tom, že židé pší hebrejsky od pravé strany k levé, kdežto ostatní národové pší od levé strany k pravé.

Písmo bylo již za časů Mojžíšových valně rozšířeno, neboť Mojžíš rozkázal, že muž, jenž měl právo k rozvedení s manželkou, mohl jí napsati lístek zapuzení.

Byliť sice za času krále Davida i vznešení židé, kteří neuměli psáti, jako na př. vůdce Joab, avšak příčinu toho lze hledati jinde. Vždyť sám David, jenž nepocházel z rodu vznešeného, uměl velmi dobře psáti a překrásně básnil.

Kněží i levité byli ve čtení i psaní sběhlí a uměním tím si vydělávali peníze. Obyčejně nosívali psací náčiní s sebou. Vznešenější židé dávali u levitů dítky své vyučovati ve čtení a psaní.

Během času se čtení i psaní i jiné vědění rozšířilo působením škol prorockých, které Samuel dílem založil, dílem zdokonalil. Školy prorocké byly dosti četné. V malém jednom okrese bylo na př. 5 znamenitějších škol prorockých. Byly to školy v Kyriatjearim, v Nájot, v Bethel, v Jerichu a Gilgal. Ve školách těch učili se mladíci zákonům, náboženství, psaní, čtení, zpěvu a hudbě.

Psávalo se na listech stromů, na kůře neb lýku, na dřevěných tabulích, voskem potažených, na plátně, olověných

tabulích, na mědi (obyčejně při náhrobcích), na kameně a j. Ku psaní na tvrdé předměty užívali dláta, u voskových tabulí rypátka, na listí, kože, plátno a j. buď štětičky neb špičaté hůlky i rákosu. Černidlo ku psaní dělali si z vody a sazí, nebo z uhlí a gummy. Židé užívali též cinobru, červců i zlata.

Listy čili dopisy posýlaly se za doby nejstarší zřídka. Nejstarší list, o němž v bibli zmínka se děje, jest list, který poslal David Joabovi o Uriášovi. Obyčejně psávali si listy jen vznešení; jinak vyřizovali se zprávy ústně posly. Listy posýlaly se nezapečetěné, a svědčil-li list vznešenější osobě, byl obyčejně zaobalen do schránky.

Hudbu židé velice milovali. Již v I. kn. Mojž. 31, 27. čteme, že Laban chtěl Jakuba vyprovoditi s radostným zpěvem a zvukem bubnů a harf. David sám v hudbě se znal a ustanovil 4000 levitů, aby v chrámě vykonávali hudbu. Vůbec hudba hebrejská dostoupila za časů Davida krále nejvyššího stupně dokonalosti. Šalomoun dbal také o hudbu a dal prý zhotoviti 200.000 trumpet a 400.000 jiných nástrojů. Hebreové měli trojí druh hudebních nástrojů, totiž: strunové, dechové a tlukací. Bylyť to harfy, trouby, bubny, cymbály a t. d. Měli také složený jeden nástroj, podobný varhanám, kde každý ton měl svou zvláštní píšťalu. Vůbec udává se desatero rozličných hudebních nástrojů, jimiž židé Boha chválili.

S hudbou úzce bylo spojeno básnictví. Nejdokonalším plodem básnictví náboženského jsou žalmy, z nichž některé pocházejí od Davida a jiné složeny jsou teprv v zajetí babylonském.

Překrásná jest též píseň Šalomounova, a poučný plod básnictví hebrejského jest kniha Jobova, jejíž skladatel jest neznám. Poučnými plody básnickými jest Ka-

zatel a Kniha přísloví a zábavnými zároveň kniha Ruth, kn. Esther, kn. Judith a kn. Tobiášova.

I spisy proroků lze přičísti k uměleckým výtvorům ducha hebrejského.

§. 26. O oděvu.

Židé naučili se látky tkáti a barviti v Egyptě. Šaty mužův a žen se nerůznily. Ženy nosily šaty z dražší látky a měly na nich více ozdob, jichž dle zákona mužové nositi nesměli. Šaty byly barvy bílé, červené, purpurové, tmavomodré; černé šaty byly rouchem smutkovým. Roucha obému pohlaví byla společná.

a) Roucho spodní bavlněné, plátěné i vlněné, mělo rukávy, rozdílnou délku a bylo značně široké. Pod ním nosila se nezřídka ještě i košile.

Spodní roucho stahovalo se uprostřed těla pásem čili opaskem, jenž zhotovoval se z rozličných látek. Jednoduché, kožené pásy nosili lidé sprostí, kněží a ženy měli pásy skvostné s rozličnými ozdobami.

Ke pásu přivazoval se meč a za něj schovávaly se peníze, šátky, psací náčiní, vůbec vše, co kdo s sebou nésti chtěl. —

Svrchní roucho byl čtyrrohý kus látky nějaké, tak dlouhé a široké, že se člověk pohodlně mohl do něho zaobaliti a proti větru nebo dešti tělo své chrániti. Na čtyrech rozích svrchního roucha čili pláště nosili židé třepení, aby rozpomenuli se na všechna přikázání Hospodina. (IV. Mojž. 15, 30.)

Podoba roucha svrchního později byla poněkud změněna, poněvadž bylo nepohodlné. Rozřízlo se ve dvě po-

lovice; jedna půle visela v předu a druhá v zadu, a obě byly přezkami na ramenou připevněny.

Obuv záležela ze dřevěných prkének neb kožených podešvů, jež byly řeménky k nohám přivázány. Takovéto podešve sluly sandály. Doma chodili židé bosí.

Při takovéto obuvi trpěly nohy mnoho teplem slunečním a prachem a proto umývání nohou bylo nevyhnutelnou potřebou. Obyčejně otroci byli k tomu v domech židovských určeni, příchozím hostem řeménky u obuvi rozvazovati a nohy míti.

Velikou pokoru dal tudíž na jevo Jan, když pravil o Pánu Ježíši: „Nejsem hoden rozvázati řeménků u obuvi jeho.“ —

Hostem vznešeným a milým myl někdy nohy i domácí pán. Na důkaz lásky a pokory myl i Pán Ježíš nohy učeníkům svým.

Na hlavě nosili muži i ženy turban. Někdy přikryli hlavu svrchním rouchem nebo šátkem, který šňurou stahovali, a tak vzala počátek čepice. Kněží nosili vysoký turban, jenž na dolejší kraji zdoben byl diademem. Ženské nosily čepce, diadémy a závoje.

Židé hlavy nikdy neodkrývali, neboť neodkrytí hlavy bylo znamením úcty a pokory, a proto dosud židé v synagogách hlavy neodkrývají.

Roucha smuteční byla černá nebo černohnědá a byla z hrubé látky; neměla žádných rukávů a toliko po stranách byly díry pro ruce.

Vlasy mazávali si vonnými oleji a mastmi, posypávali je zlatým pískem aneb si je aspoň barvili na ruso; ženské zapletávaly si do vlasů rozličné ozdoby a obočí rády na černo si barvily. Již za časů Abrahama užívalo se náramků, náušnic, řetězů, prstenů, láhviček s voňavkami, líčidla a j.

Mužští nosili vlasy poněkud ostříhané, a lysá hlava byla jim tak jako nám věcí velmi nepříjemnou. Jen kdo učinil slib, na př. Nazirové, nechali si růsti dlouhé vlasy. Dlouhé vlasy měl Samson, Jan Křtitel, většina prorokův i sám Ježíš Kristus.

Brady neosmělil se nikdo dotknouti, leč když někoho líbal. Někoho za bradu tahati, nebo v o u s vytrhnouti, bylo velikou urážkou, oholiti bradu platilo za největší potupu. Jen v největším zármutku rvali si židé vousy z brady anebo bradu si holili.

Když Hanon, král amonitský, Davidovým vyslancům půl brady oholil, pokáral David urážku tu válkou. (II. Král. 10, 4.)

Židé dbali při oděvu čistoty i slušnosti; zvláštní cudností vyznamenávaly se židovské panny a ženy. Ony bývaly závojem zastřeny až po ústa, tyto i přes ústa.

§. 27. O mravech a obyčejích Israelitův.

Co se týče vychování dítek, zůstávali chlapci do pátého roku pod dozorem matčiným a po uplynutí roku tohoto ujal se otec dalšího vychování syna. Toto vychování bylo přísné a mělo za hlavní účel, aby chlapci navykli kázni a přiučili se zákonu.

Čemu se mladý žid nenaučil doma, toho musil hledati u levitů, jichž povoláním bylo lid vyučovati. Vyššího vzdělání nabývali mladíci židovští ve školách prorockých, založených Samuelem, kde se mladíci židovští připravovali k úřadu prorockému. Ve školách těch učili se důkladně zákonu, hudbě, tanci, cvičili se v postu a j., avšak všeobecného vzdělání nenabyli.

O vychování dcer nestarali se židé tou měrou, jako

o vychování synů. Dcery byly ustavičně až do vdaní pod dozorem matčíným, bývaly v domě otcovském za služky, a chudí židé prodávali dcery své i do otroctví. V prvních dobách, kdy lid israelský zabýval se pastýřstvím, pásly dcery židovské i stáda. Dočítáme se toho v bibli o dcerách Jetrových, Batuelových a j.

Osmého dne po narození bylo dítě obřezáno a zároveň dáno mu jméno, jež bylo obyčejně významné. Tak jméno Mojžíš znamená „z vody vytažený“; Isák = syn radosti; Emanuel = Bůh s tebou a t. d.

Dítka byly povinny rodičům prokazovati nejhlubší úctu, a syn zpurný propadal trestu ukamenování. (V. Mojž. 21, 18—21.)

Židé byli v obcování velmi zdvořilí. Stáří měli u veliké úctě a před staršími vstávali jako Spartané. Na potkání pozdravovali se slovy: Hospodin buď ti milostiv! Hospodin ti žehnej! Pokoj budiž s tebou! a t. d. Známi při setkání se objímali a líbali, a druh druhu ptal se, jak se mu vede, dávali na jevo radost, všeho dobra si přáli a pozdravení i blahopřání i vícekrátě opakovali. Toto pozdravování trvalo trochu dlouho a poslové nesměli na cestě ho užívat; neboť kam by byl posel za den došel, kdyby takto byl 10 neb 12 přátel pozdravoval, jež by cestou na př. byl potkal.

Pán Ježíš nechtěje, aby i jeho učenci na cestě čas zbytečně mařili, pravil: „Žádného na cestě nepozdravujte.“

Před osobou vznešenou poklonil se žid třeba několi-krátě po sobě (na př. Jakub poklonil se Esauovi sedmkrát). Jel-li žid právě na mezku nebo na oslu, sestoupil před vznešenou osobou a učiniv poklonu, vyhnul se uctivě z cesty. Před králi a velmoži klaněli se židé až k zemi a padali také na tvář svou. Velikou čest prokazovali králům nebo

královským vyslancům při slavnostních vjezdech. Lid obyčejně sypal na cestu kvítí, kladl ratolesti, roucha, koberce a t. d. Z toho lze seznati, jak asi slavný byl vjezd Ježíšův do Jerusaléma.

Chvály hodno jest také pohostinství židův. Jakýkoli host i cizinec byl v domácnosti židovské vřele uvítán a co nejlépe i se služebníky svými pohostěn. Hospodář povinen byl hájiti ho před každým nebezpečím a když odcházel, doprovodil jej. Kdyby byl někdo hosti způsobil nějakou nepříjemnost, považováno to za nejsprostší surovost.

O chudinu bylo mnohými nařízeními Mojžíšovými postaráno. Již dříve bylo připomenuto, že klasy o žních na poli pozůstalé náležely chudým a nesměly po sklizení obilí hospodářem býti sbírány. Obilí na krajních záhonech pole nebývalo žato a zůstalo chudým. V roce sobotním mohli chudí sobě bráti ode všeho, co samo od sebe na polích vyrostlo. Peněz měli jim boháči půjčovati bez úroků a v roce sobotním měli jim i dluhů nezapravených odpouštěti. (V. Mojž. 15.) Dávání almužny a vůbec milosrdenství k chudým bylo zákonem přísně nařízeno. Když bylo nejhůře, mohl chudý sebe sama nebo dcery své prodati do otroctví, z něhož dle zákona otrok židovský v sedmém roce měl býti propuštěn.

S otroky zacházeli židé lidsky a milosrdně, a často bývali otroci přátely a úředníky svých pánův. Židé nezapomínali nikdy, že i oni byli druhdy otroky v zemi egyptské; kromě toho ujímaly se otrokův i zákony. Otroky byli obyčejně cizozemci ve válce zajatí nebo koupení. Žid stal se otrokem, když se sám prodal, anebo když jakožto zloděj byv postížen, nemohl dáti náhrady. Mojžíš vydal mnoho zákonů, jež se otrokův ujímaly, zejména:

Jestliže pán otroka zabil, byl těžce trestán ano i k smrti odsouzen.

Kdo otroka poranil, musil svobodného jej propustiti.

Otrok žid býval po šesti letech na svobodu propuštěn a kromě toho „dary z dobytka, ze stodoly a z vinice“ štědře obdarován. Otrokům vůbec byla pojištěna bezpečnost života a zdraví, a ve svátek měli všickni pokoj.

§. 28. O pokrmech a nápojích.

Z krmí byl nejobyčejnější chléb, pak rozličné koláče z těsta kvašeného i nekvašeného, kroupy, pražma, boby a jiné luštěniny, cibule, med a mléko.

Chleby měly velikost talíře a byly na prst tlusté; nekvašené chleby byly o něco tenčí. Z té příčiny neužívalo se nožů ke krájení chleba, nýbrž chléb se jen lámal. Kromě kvašeného a nekvašeného chleba pekli židé též chléb podpopelní, jenž záležel z placek v popelu pečených.

Těsto rozdělávalo se buď ve dřevěných mísách nebo na okrouhlých kožích. Obilí na chléb rozemílalo se z počátku na ručních mlýnech, o nichž zmínka se děje již v V. kn. Mojž. Takovýto mlýn vzíti v zástavu bylo zákonem Mojžíšovým zapověděno.

Ruční mlýny skládaly se ze dvou kamenů, z nichž spodní byl upevněn, svrchní ale držadlem se točil, což byla práce otroků. Proto Samson ku své potupě v žaláři u Filištinských mlýn točiti musil. Za časů Kristových bývaly mlýny točeny osly, což stávalo se jen ve větších domech; neboť při takýchto větších mlýnech byli též otroci, aby osly popoháněli; obilí nasypávali a melivo přesejpali.

Masa požívali každodenně jen boháči, ale ryb snědlo se dosti. Obyčejným nápojem byla voda a pak také víno.

Židé uměli nejenom vína přirozená tlačiti a okořeňovati, nýbrž i vína strojená uměle připravovati. Chudí lidé pivali ocet trochu s olejem smíšený. Oběd býval obyčejně o poledni, ale hostiny odbývaly se na večer. Před jídlem umývali si židé ruce a odříkávali modlitbu. Umývání rukou bylo potřebné, neboť jedli rukama nemajíce nožů, vidliček ani lžic.

U boháčů napouštěli hostem šaty, vousy a vlasy vonavkami a rozdávali jim věnce, jež si pak oni na hlavu kladli. Při jídle se sedělo, stolování leže zavedeno teprv později. Úkolem domácího pána bylo, předkládati hostem krmě. Víno pilo se i mezi jídlem i po stole. Ženy se k hodům mužů nepřipouštěly, ale domácí paní častovala je zvláště ve svých komnatách.

§. 29. Obyčeje při svatbách.

Rodiče židovští připravovali sňatek svých dítek sami, a o provdání děvčete rozhodovali vedle otce i bratří. Tak Hagar dala synu svému za manželku Egyptanku; Abraham poslal Eliezera, aby vyhledal synu jeho Isákovi nevěstu a j.

K uzavření platného sňatku bylo potřebí, aby obě strany náležely ku stejné víře (t. j. židovské), aby nevěsta byla čistou pannou nebo poctivou vdovou, a aby rodiče dali své svolení. Nevěsty nabýval ženich koupí, mnohdy však dostal ji darmo anebo za služby nějaké, a nezřídka přidáno mu k ní ještě věna. Dcery králův a velmožův dávaly se někdy za odměnu rekům, kteří ve válce se vyznamenali. Abraham dostal Saru a Isák Rebeku darmo. Jakub musil za Rachel 14 let sloužiti. David obdržel Michol, dceru Saulovu, za odměnu své udatnosti. Mladý Tobiáš dostal s manželkou svou, dcerou Ragudovou, věno. Dcera dědička vdávala se obyčejně za někoho z příbuzenstva, aby

se statek její nedostal v držení kmene nebo rodu cizího. Desátý neb dvanáctý měsíc po zasnoubení bývala svatba.

V den svatby ustrojily přítelkyně nevěstu, pomazaly hlavu její vonnou mastí a ozdobily ji korunou. Mezitím připravovaly se v domě ženichově hody, jež trvaly v domech bohatých po sedm dní.

K večeru šel ženich ověnčen v průvodu svých mladých druhů pro nevěstu. Když se k domu nevěstině přibližoval, vyšlo mu vstříc deset panen s hořícími lampami a uvedli ho k rodičům nevěsty. Otec požehnav dceru, odevzdal ji ženichovi, a nyní šel průvod do domu otce ženichova se zpěvem a hudbou, při čemž mládenci a panny nesli hořící pochodně.

Ženiti mohl se Israelita s každou Israelitkou, vyjímaje toliko jisté bližší stupně příbuzenství. Žena ovdovělá mohla se opět vdáti. Nevdala-li se anebo neměla-li synů, kteří by ji živili, vrátila se do domu otcova nebo bratrova. Právo k rozvedení měl jedině muž, který, „nenašla-li žena milosti před očima jeho pro nějakou mrzkost, kterou našel na ní,“ mohl napsati a jí doručiti „lístek zapuzení“.

§. 30. O pochovávání mrtvých.

Zemřelým zatlačily se hned po zemřítí oči, což obyčejně dělávaly buď děti nebo dobří přátelé. Po té se mrtvola umyla a byla vonnou mastí natřena. Někdy bývala mrtvola též pytvána, pak znovu umyta a balsamována. Z prvu pochovávaly se mrtvoly za několik dní po úmrtí a později hned v den úmrtí, aby se předešlo všemu nelibému zápachu.

Hroby byly jeskyně buď přirozené buď vytesané nebo vyzděné; vchod do nich byl uzavřen velikým kamenem, jenž se každoročně bílil, aby jej z daleka bylo viděti, by

se každý hrobu vyhnul, poněvadž přiblížením se ke hrobu člověk se poskrvnil. Pán Ježíš připodobňoval farizey ku zblíleným hrobům. Hroby nalézaly se venku za městem mezi stromovím a ve stinných zahradách. Jen králové a proroci směli se pochovávat i ve městě. Nejznamenitějšími hroby bylo sedm hrobů prorockých u Jerusaléma. Hroby ty vypadaly jako malý chrám.

Hroby byly též zdobeny náhrobními kameny. Z počátku naházeli na hrobě kamenů v hromadu a teprv později stavěny byly skvostné náhrobky.

Ku pohřbu byli najati hudebníci a osoby, které hlasitým pláčem a hořekováním smutek označovaly a dobré stránky nebožtíkovy vyvolávaly. Za márami kráčeli přátelé na znamení smutku bosí, s hlavou odkrytou a posypanou popelem nebo prachem, lomíce rukama anebo dolejší díl obličeje zastřený majíce svrchním šatem. Zvláště ženy navštěvovaly hroby a plakaly na nich.

Ke smutku náleželo také roztrhnutí roucha a to obyčejně na prsou. V čas smutku oblačeli se v žíněná roucha na způsob pytle se dvěma děrami pro ruce. Někdy seděli v takovém rouchu na zemi nebo v prachu, ano válejíce se v něm, nejedli a nepili.

§. 31. O některých nemocech.

Nemocí strašlivou a nakažlivou, o níž v bibli často zmínka se děje, bylo malomocenství. Nemocný dostal ve tváři malé skvrny, kůže zbělela, ruce a nohy naběhly, na těle udělaly se vředy a boule, které tak hnily, že celé údy odpadávaly; hlas při tom byl slabý a chraptivý. Nemocného zmocnila se náramná slabost, zádumčivost a pokušení k samovraždě. Nemoc ta byla velmi nakažlivá a dědila

se až do třetího a čtvrtého kolena. Nemocí tou potrestán byl Giezi, služebník Eliseův, že přijal jménem Eliseovým dary od uzdraveného Námána. (IV. Král. 5.) — Každý malomocný musil býti vzdálen příbytků lidských a bydleti v jeskyni na poušti nebo na odlehlém některém místě.

Aby malomocný z daleka se poznal a každý mohl se mu vyhnouti, nosil odkrytou hlavu, ústa rouchem zakrytá, a jestli někdo k němu se blížil, musil volati: „Nečistý jsem!“ Pozdravil-li se, byl povinen ukázati se knězi a ten mohl jej ve společnost lidskou zase uvésti.

Uzdravený nemocný přinesl v chrámě předepsanou oběť, byl na celém těle ukryt, pak ostříhán, roucha jeho byla vyprána, načež dovoleno mu vstoupiti do společnosti lidské.

Ještě hroznější, avšak ne tak dlouhavou nemocí byl mor, jenž přinesen byl z Egypta. Mor, jak známo, náležel v Palestině k pohromám zemským a zvláště látkami oděvními se rozšiřoval.

Morem nakažení dostávali nechůť k jídlu, dávení, bolení hlavy a kříže, zimničnosť, ztratili sluch, řeč; oči se jim zakalily a veliká ospalost se jich zmocnila. Na měkkých částech těla, pod paží, za ušima dělaly se nemocným červené boule, které později se prodraly.

V Egyptě, Palestině a Syrii rádí mor nejvíce od měsíce prosince do června a nejhorší bývá v Egyptě.

Jak se z písma sv. dovidáme, byl i stav posedlých velmi zlý. Jak nám sv. evangelisté vypravují, byli posedlí němí, hluchí, slepí, náměsíční a zuřiví. Ježíš Kristus vyháněl zlého ducha z posedlých a tuto moc, zlého ducha z posedlých vypuzovati, dal i některým svým apoštolům.

Část II.

§. 32. Náboženství.

Národ israelský nevynikal vzdělaností a uměním nad národy pohanské, byl v opovržení u Řekův a Římanův; avšak on jediný měl pravé zjevení Boží a známost pravého Boha. Kdežto všichni národové vĕzeli ve tmĕ pohanství, klanĕli se Israelité jedinĕmu Bohu, víra v jednoho Boha byla základním uĕnĕm víry jejich. Hospodinu, Bohu svĕmu, vzdávali nejvyšší poctu v chrámĕ jerusalĕmskĕm, kam všichni židĕ mužského pohlaví ode dvaceti let tĕikrátĕ do roka putovati musili.

Nejprve seznámĕme se s osobami, které urĕeny byly, aby víru v jednoho Boha v lidu udržovali a známost pravĕho Boha šířili. Byliť to: Patriarchové, k nimž náležĕjí pĕdevšĕm: Abraham, Isák, Jakob; ze dvanácti synův Jakobových zejmĕna pokolení Levi, jež obstarávalo bohoslužbu, pak Mojžíš a Aron.

Mojžíš k rozkazu Božímu udĕlil pokolení Levi důstojnost knĕžskou. Levité dělili se na knĕze a Levity v užším smyslu. Knĕžími byli toliko potomci Aronovi. Povinností jich bylo vyuĕovati lid a přináseti obĕti Hospodinu. Kromĕ toho měli za úkol vykládati zákon, pořádati kalendář a vésti seznamy rodův. V ĕele jich stál nejvyšší knĕz, jehož důstojnost byla dědičná a doživotní. On jedinĕ měl právo vcházeti do svatyně svatých a tázati se Hospodina v důle-

žitých věcech, jsa nejvyšším prostředníkem mezi Bohem a národem. Ostatní Levité přisluhovali kněžím při bohoslužbě; kromě toho soudili a učili lid, prohledávali nečisté a vykládali zákon, ohlašovali svátky, dohlédali na míry a váhy, vybírali desátek a t. d. Příjmy Levitů záležely hlavně v desátku, v prvotinách obilí, vína a oleje, v dílu vlny ze stříže ovec, v hodech obětních a ve výplatě prvorozených.

Oběti židovské byly buď krvavé nebo nekrvavé. Krvavé byly zápalné, pokojné čili děkovací, smírné a za provinění. Smírné oběti přinášely se za hříchy celé obce, oběti za provinění vztahovaly se jen k jednotlivci. K obětem nekrvavým náležely zápal kadidla, obětování chlebů, mouky, koláčů a j.

Jakkoli kněží od Boha ustanoveni byli, aby víru v jednoho Boha v lidu udržovali a šířili, stalo se také, že lid i kněží od Boha se odvrátili a modlářství se oddali, jak to shledáváme za časů krále Achaba i částečně Šalomouna a j.

Proto Hospodin vysílal občas proroky, aby vůli jeho oznamovali a budoucí věci předpovídali. Proroctví tato vztahovala se na osudy lidu israelského i jiných národů, hlavně ale na očekávaného Vykupitele. Proroci byli u lidu israelského u veliké vážnosti, avšak některým z nich bylo zakoušeti mnohých protivenství, jak se toho na př. dočítáme o proroku Eliáši i Danielovi, jenž uvržen byl do jámy lvové. Mnohé boje měli proroci často i s kněžími židovskými, jak se to i samému Ježíši dalo. Vedle pravých proroků vystupovali i falešní proroci, jež bylo snadno poznati dle učení i způsobu živobyť.

Praví proroci byli zástupci a hájitelé práva božského i lidského. Když král Šalomoun začal v zemi cizí bohy zaváděti, rozhořčili se naň proroci a nechuť jejich k domu jeho přispěla nemálo k rozdvojení říše. Přední mezi pro-

roky byl Eliáš, jemuž podařilo se krále přivést k poznání pravé víry, a modláři Bálovi jsou pobiti. Avšak byl za to od královny Jesabel pronásledován a musil skrývati se v poušti. Jehu byl od prorokův ustanoven za budoucího krále.

Mezi židy byly rozličné náboženské strany čili sekty, z nichž nejvíce známi byli:

a) Fariseové, kteří na oko stavěli se spravedlivými, ale v skutku byli pokrytci, jimž nepravosti jejich Pán Ježíš často vyčítal. Fariseové brali více na váhu povrchní činy než vnitřní dobrý úmysl a varovali se obcování s pověstnými hříšníky. Pánu Ježíši vyčítali na př., že obcuje s celními a hříšníky a ruší den sobotní. Pán Ježíš častěji proti nim s pravou horlivostí vystupoval, nazýváje je „pokrytci, plemenem ještěrcím, zblílenými hroby, vlky v rouše ovčím“ a t. d. Za panovníků Machabejských a za Heroděsa nabyli Fariseové veliké moci, a za časů Ježíšových byla vysoká rada v jejich rukou.

b) Sadduceové byli muži bohatí, vysoko postavení a na počet ne menší než fariseové. Upírali nesmrtelnost duše, těla vzkříšení, budoucí odplatu, jsoucnost andělů; vedli život hříšný a opovrhováním obřadů dávali často i ve chrámě lidu pohoršení. I Sadduceové byli úhlavními nepřátely Pána Ježíše.

e) Esseové vzdalovali se ostatních židů, zavrhovali zákonem předepsané služby Boží, nejvíce oběti krvavé a milující samotu, ctili Boha vnitřním rozjímáním.

d) Nazirové (oddělení, zasvěcení) zavazovali se slibem, že se zdrží všeho opojného a co nejvíce možná i společnosti lidské, zvláště pak vyhýbali se domům, kde byla mrtvola. Po čas slibu nesměli Nazirové hlavy ani brady holiti. V určený den předstoupil obyčejně Nazir před kněze, dal si

hlavu oholiti, načež vlasy i vousy v oběť se spálily, pak přinesl předepsané oběti, načež byl slibu sprostěn. Nazirové činili i sliby na čas celého života.

e) Proselyty sluli oni, kdož z pohanství k židovství přestoupili. Proselytou vůbec nazývá se až posud člověk, jenž víru svou změnil.

§. 33. Židovské svátky a slavnosti.

I Židé měli rozličné svátky a slavnosti, o nichž od práce odpočívali a Bohu sloužili.

Prve nežli o jednotlivých svátcích promluvíme, budiž připomenuto, že v Palestině neliší se délka dne a noci v létě i v zimě tak od sebe, jako u nás. Nejdelsí den bývá tam 14 hodin a nejkratší 10 hodin. S východem slunce byla první hodina, s poledne vždy šestá a při západu dvanáctá.

Letní denní hodina byla tudíž delší než zimní. Úplný den počítal se od západu do západu slunce a den sváteční začínal vždy večerem. Sedm dní činilo týden, z nichž sedmý nazýval se sobota.

S o b o t a čili s a b a t slavila se na památku dokonaného stvoření světa. Též měl den sobotní židy upamatovati na úmluvu, kterou Hospodin učinil s Abrahamem, a tudíž i s lidem israelským; pak i na vyjití z Egypta, od které doby nastaly víře židovské časy pokojnější.

V sobotu nesměli židé žádných prací konati ani cestovati dále než 2000 kroků, což se nazývalo zdálí cesty dne sobotního. V sobotu požívali otroci i zvířata pokoje, a rušitelé dne sobotního bývali i ukamenováni.

Po šesti letech mívali židé rok sobotní, ve kterémž odpočívaly veškeré role, dluhy nesměly býti vymáhány a otroci

israelští bývali propouštěni na svobodu, čímž Israelité měli býti připamatováni na vysvobození ze zajetí egyptského.

Po šesti takových letech sobotních, čili každého padesátého léta bývalo milostivé léto propouštění otroků na svobodu a navrácení ke statku svému, kterýž kdo byl zaprodal. Milostivé léto bývalo od kněží zvukem rohů a trub oznamováno.

Veliký den smíření byl největší ze všech svátků. Slavíval se desátého dne v sedmém měsíci, pět dní před slavností stánků. Slavnosti této musil se zúčastniti veškeren lid israelský; kdož by toho byl opomenul, byl vyobcován.

V den ten vcházel nejvyšší kněz do svatostánku, obětoval za sebe a svou rodinu mladého býka a za hříchy veškerého lidu dva kozly, z nichž jeden byl zabit a druhý, na jehož hlavu všechny hříchy lidu nejvyšším knězem vloženy, vyhnán jest od člověka k tomu zřízeného na poušť. Za město odnesena byla i ostatní zabitá zvířata obětní a jsou tam spálena. Kromě toho přinesl nejvyšší kněz ještě oběti na usmířenou. V den smíření musil se každý žid po celý den postiti.

Slavnost stánků nebo pod zelenou připadala v polovici října a trvala sedm dní. Byla ustanovena na památku, že židé přebývali na poušti ve stanech. Bylať to zároveň slavnost díkučinění za obdrženou úrodu zemskou, neboť právě v tu dobu klidilo se víno, ovoce a j. Po čas slavnosti bydleli židé ve stanech, které si ze zelených větví pod širým nebem nebo v zahradách i na střechách domů svých vzdělali. O slavnosti té přinášeno nejvíce obětí, neboť celkem obětovalo se 189 obětních zvířat.

Velikonoce nebo přesnice slavívaly se na památku vysvobození ze zajetí egyptského. Slavnost ta konávala se 14. dne prvního měsíce v úplňku (v našem měsíci

dubnu), trvala sedm dní, a obyčejně býval první a poslední den nejslavnější. V každé rodině jedl se beránek roční bez poskvrny, kterého židé na rožni upekli tak, že i na přič mezi předníma nohama dřevě prostrčili (pravá podoba kříže).

Beránku tomu nesměli zlámati žádných kostí. O slavnosti té požívali židé nekvašených čili přesných chlebů.

Padesát dní po velikonocích slavívali židé letnice čili svátky týdnů na památku od Boha na hoře Sinai obdrženého zákona. Zároveň byly letnice svátkem letním a slavností dokonání žní obilných. O slavnosti té obětovány byly dva kvašené chleby, sedm jednoročních beránků, jeden býk, dva berani a jeden kozel.

I nový rok v první den sedmého měsíce (našeho října), kterýmž dnem počínal rok občanský, byl u židů obzvláště posvěcen. Na ten den býval obětován býk, beran a sedm jednoročních beránkův.

Slavně též konala se slavnost posvěcení chrámů.

§. 34. O místech posvátných.

Středem bohoslužby židovské byl stánek úmluvy, jenž záležel z obdélníku 30 loket dlouhého, 10 loket širokého a 10 loket vysokého.

Svatostánek skládal se ze dvou oddělení, ze svatyně totiž a z velesvatyně čili svatyně svatých. V předdvoří stánku, jež bylo 100 loket zdělí a 50 loket zšíří, stál oltář zápalný a umývadlo, v němž si kněží, vstupující do svatyně, umývali ruce. Ve svatyni, do níž vchod byl z východní strany, nacházel se stůl chlebů, svícen sedmi-ramenný a oltář pro zapalování kadidla. Ve svatyni sva-

tých, která byla oddělena od svatyně oponou, chovala se archa úmluvy a vedle ní nádoba s mannou a hůl Aronova.

Archa úmluvy byla ze dřeva akácového a zlatem bohatě vykládána. Byly v ní uloženy desky Mojžíšovy a na obou koncích slitovnice její udělání byli cherubíni, perutěmi svými ji zastírající.

Pověstný byl nádherný chrám jerusalémský čili Šalomounův, zbudovaný na hoře Moria umělci z Týra. Chrám jerusalémský záležel z veliké čtyřhrané prostory, jež rozdělena byla ve dvoje předdvoří. Vnější předdvoří nazývalo se velikou síní a určeno bylo pro lid; vnitřní předdvoří slulo síní kněžskou, a v té nacházel se oltář pro oběti zápalné. Poblíže tohoto oltáře stálo na 12 volích veliké umyvadlo pro kněze.

Vlastní chrám byl 60 loket dlouhý, 20 široký a 30 loket vysoký. U vchodu do chrámu na straně východní přistavěna byla síň 20 loket dlouhá, 10 loket široká a 20 loket vysoká. U vchodu do síně té byly dva sloupy měděné s makovicemi, 18 loket vysoké. Makovice ozdobeny byly květem liliovým a jablky granátovými. Vlastní budova chrámová opatřena byla ze tří stran pavlačemi a rozličnými pokojíky a dělila se jako stánek úmluvy na svatyni a velesvatyni. Svatyně byla 40 loket dlouhá, 20 loket široká a 30 loket vysoká; velesvatyně 20 loket široká a 20 loket vysoká. Vnitřní stěny chrámu vykládány byly deskami cedrovými, na nichž nacházely se rozmanité řezby. Vše to i podlaha vykládána byla zlatem. Velesvatyně neměla oken, a okna svatyně zřízena byla spíše za příčinou provětrávání domu. Prostory vnitřní byly osvětlovány lampami, jichž záře, odrážející se od pozlacených okras na zdech, čarovný činila dojem.

Synagogy vzaly původ svůj v zajetí babylonském

a assyrském, kde židé v jednotlivých domech, synagogami zvaných, shromažďovali se k náboženským cvičením. Po návratu z Babylona byla v každém větším městě synagoga i škola zřízena. Ježíš i apoštolé často v synagogách učili. Představený synagogy a sedm starších tvořili soud, jenž rozhodoval o menších záležitostech náboženských a určoval tresty tupitelům náboženství. I Ježíše Krista v synagoze nazaretské chtěli židé kamenovati, vyhlašující jej za rušitele zákona. (Mat. 10, 17.)

§. 35. Pouti a modlitby.

Každý Israelita povinen byl aspoň jednou do roka o některé z hlavních slavností putovati do Jerusaléma.

Obyčejně putovali obyvatelé jednoho místa společně, muži zvlášť a ženy také zvlášť. Děti šly obyčejně s otci nebo matkami. V chrámě byli též muži oddělení od žen. O velikých slavnostech vyučovali kněží dítky ve zvláštním oddělení chrámovém zákonům. Tím se vysvětluje, jak se státi mohlo, že dvanáctiletý Ježíš zůstal tři dni v chrámě bez vědomí rodičův.

Při modlitbě měli Israelité rozličné obyčeje. Stáli, klečeli, klonili se až k zemi, zvedali rukou svých k nebi, bili se v prsa, celým tělem vrhali se na zemi a j. Při zvláštních slavnostech prozpěvovaly se chvalozpěvy, jež provázeny bývaly hudbou a tancem, na př. o slavnosti stánkův. David svými žalmy dal základ veřejným chvalozpěvům. Modlitby konávaly se obyčejně ráno, v poledne a na večer, kdy i oběti přinášeny bývaly. —

Před započatím války modlili se židé a obětovali Hospodinu.

§. 36. Stát a společnost.

V prvých dobách bylo u Israelitů zřízení patriarchální. Náčelník rodiny byl zároveň knězem, jenž v jisté svátky přinášel Hospodinu oběti; on byl též vojevůdcem ve válce a soudcem v době míru.

Zřízení to poněkud se změnilo za synů Jakubových; neboť každé ze 12 pokolení mělo pak svého náčelníka. Při rozdělení říše mezi Jeroboama a Roboama tvořilo deset pokolení říši israelskou a dvě pokolení říši judskou. Teprv v zajetí dvanácté pokolení jaksi splynulo vyjma pokolení Levi. Mojžíš vedl lid israelský vždy k tomu, aby Hospodina za krále, nejvyšší hlavu a jediného panovníka považoval. Bůh byl králem židovským a Mojžíš prostředníkem mezi Bohem a lidem. Hospodinu jedině měli za to co děkovati, že vysvobodil je z otroctví a učinil je národem svobodným. Hospodin byl jim ochrancem, zákonodárcem i soudcem.

K bohoslužbě a k šíření známosti zákonů božských ustanovil Mojžíš pokolení Levi. K rozkazu Božímu ustanovil Mojžíš ve všech městech soudce, a z těch vyvolil si pak 70 mužů, s nimiž radil se o nejdůležitějších záležitostech.

Po smrti Josue žádal lid od Samuele krále, jenž mu s přivolením Hospodina dán byl. Král židovský byl toliko místodržitel Hospodinův a nastupoval na trůn z milosti Boží. On zastupoval svůj národ jen na venek, vedl války, činil mír, smlouvy a měl nejvyšší moc soudní, ale zákony dávat nesměl. Král vázán byl i na výpovědi proroků, moc jeho obmezena byla též zákony Mojžíšovými, mnohými starými zvyky a obyčeji i smlouvami, na něž starším lidu skládali přísahu. Dosazování a pomazávání bývali králové od proroků nebo nejvyšších kněží. Důstojnost královská byla v rodě Davidově uznávána za dědičnou. Avšak po smrti

Šalomounově sešel se veškeren lid israelský v městě Sichem, aby volil sobě nového krále. Byloť židům za Šalomouna hlavně od úředníků královských zakoušeti mnoha příkoří a stížení byli těžkými břemeny. Pročež vysláni jsou k Roboamovi, synu Šalomounovu, posli, aby ulehčil lidu břemen a že voliti jej budou za krále. Z odpovědi, kterou dal jim Roboam, seznali, že král není ochoten jim polehčiti, a proto odstoupili od domu Davidova a zvolili si za krále Jeroboama, syna Nábotova.

V království israelském vystřídalo se celkem devět rodů na trůně.

Příjmy králů záležely z darů, jež hojně králům byly dávány. Dle zákona Mojžíšova dostali Israelité války se účastnivší polovici kořisti válečné a 500. díl odváděli kněžím. Druhou polovici kořisti dostali ostatní Israelité a byli povinni 50. díl dáti kněžím. Z této kořisti dostal i král svůj díl. Kromě toho měli králové příjmy ze statků korunních, z desátků, z poplatků národů podmaněných, a v některých případnostech vybírána daň s hlavy.

Král sám volil si úředníky. Nejčastěji připomínají se radové, kteří voleni bývali ze starších lidu, avšak zároveň nejbohatších a nejvznešenějších. S nimi radíval se král ve bráně královského paláce. Druhým úředníkem královským byl kancléř, jenž byl letopiscem židovským.

Písař psával rozkazy královské a zapečetoval je. Dále byl vladař domu králova, dozorce nad robotami, nejvyšší nad vojskem a dozorce nad šatnicí. Tělesná stráž králova skládala se z tak zvaných Kretův a Pletů, kteří zastávali zároveň službu poslův a katův. Král Šalomoun ustanovil též 12 úředníků, kteří opatrovali potravu, krále i dům jeho; konečně i několik kněží bývalo při dvoře králově. Na důkaz, že jest král náměstek Boží, býval při

nastolení pomazán sv. olejem, pak hlava jeho ozdobena diademem, stavena na ni koruna a dáno mu do ruky žezlo. Po té skládal přísahu na zákonník, představen byl lidu, a pak bývaly slavnostní hody.

V zajetí chaldejském měli židé své starší lidu jako před dobou královskou. Když po 52 letech směli se navrátiti, dostali perské místodržitele i soudce, kteří měli právo odsuzovati i k smrti. Po pádu říše perské dostali se pod moc Egyptanů, brzy na to pod panství syrské, a konečně stala se Palestina provincií římskou a ustanoveni ku spravování jí vladaři římsští. Daně byly najaty vladaři římskými celním, kteří sedávali na silnicích a clo od mimojdoucích vybírali. Poněvadž celní byli často lidé nespravedliví, kteří lid a zejména obchodníky židovské utiskovali, byli u židů velice nenáviděni. Židé považovali též za velikou potupu, že mají daně odváděti pohanskému císaři a proto tím více celními opovrhovali.

Za panství římského byla též v Jerusalémě vysoká rada, nejvyšší to úřad duchovní i světský, sestávající ze 72 údův. Představeným vysoké rady byl nejvyšší kněz, jenž často býval od Římanů sesazen a z té příčiny byli i dva nejvyšší kněží, na př. Annáš a Kaifáš.

Vysoká rada měla právo odsouditi i k smrti, kteréž právo přeneseno pak na římské vladaře. Žoldnéři vedli proto Pána Ježíše k Pilátovi, aby ho odsoudil k smrti.

Vojenství židovské mělo za účel jen obranu země; Israelité nebyli národem válečným ani výbojným. Obyčejně chápali se zbraně jen na obranu vlasti a víry. Měli zemskou hotovost i vojsko stálé a veškeré schopné mužstvo ode dvaceti do padesáti let musilo se stavěti.

Zbraně vojska židovského byly: štít, helmice, pancíř, plechovice, meč, kopí, kladivo, luk, prak, vozy válečné atd.

Kněží doprovázeli vojsko do pole, povzbuzovali je k udatnosti a před bitvou za ně obětovali. Na znamení, troubou válečnou dané, vrhalo se vojsko na nepřátely s velikým křikem a rykem, a obyčejně bojoval muž proti muži a často velmi nelidsky si proti nepříteli počínali.

Zákonodárství židovské mělo na zřeteli potřeby soukromého i pospolitého života. Hřích proti Bohu byl zároveň zločinem proti státu a společnosti, a každé těžké přestoupení zákonů přísně se trestalo. Modlářství, čarodějství, rouhání se Bohu a j. bylo trestáno smrtí. Soudy odbyvaly se v branách měst a domu královského.

Jestli nebylo lze při provéstí ani svědky ani důkazy písemnými, užívalo se přísahy a soudů Božích, k nimž náleželo pití vody zlořečenství, metání losů a j. Mučení bylo věci neznámou a zavedeno teprv za doby Herodiánské.

Tresty byly kruté a záležely v utracení na hrdle, v bičování a klatbě.

Usmrcení rozeznávali židé čtyry druhy:

a) Ukamenování. Zločinec býval s výše 6 loket dolů svržen a jestliže se pádem tím nezabil, hodili mu na prsa těžký kámen, a jestli ještě nebyl mrtev, ukamenoval ho lid.

b) Upálení. Zločinec zahrabán byl do hnoje, a do jícnu vlili mu rozpuštěný kov.

c) Mečem odpravení byli vrahové a kdož sváděli k modlářství.

d) Zardousení. Zločinci zatáhli krk šatem; tímto způsobem bývali zločinci nejčastěji odpraveni.

e) Ukřižování byl trest smrti u Římanů užívaný — a bylo smrtí nejpotupnější. Obyčejně spojila se dvě neotesaná dřeva na způsob latinského T. Ve prostřed dřeva byl zaražen kolík, na nějž tělo ukřižovaného bylo upevněno,

aby neviselo pouze za ruce, a dole u nohou byl špalíček, na nějž nohy přibity byly. Zločinci nebývali na kříž vždy hřeby přibiti, ale někdy pouze provazy přivázáni, a ruce jim pak kolem dřev nahoře stočeny. Někteří byli třemi a jiní čtyřmi hřeby na kříž přibiti.

Ukřižování byl strašlivý a zároveň na nejvyšš bolestný způsob smrti. Vedle ukrutných bolestí, jež působily ukřižovanému rány na nohou a rukou, pociťoval nešťastník velikou ouzkość a ukrutnou žízeň. Z toho lze souditi, jak ukrutné muky bylo snášeti Spasiteli, jenž před ukřižováním byl mrskán a trním korunován.

K tělesným trestům náleželo bičování. Zločinec byl na hořejší části těla obnažen a pak řemínky mrskán tak, že $\frac{2}{3}$ řemínků zasahovaly záda a $\frac{1}{3}$ prsa. Nesmělo se obyčejně více ran dáti než 39, proto zařídily se bičiky později tak, že upevnilo se na dřevěném držadle 13 řemínků (na jichž koncích bývaly upevněny olověné kuličky a trojhraná želízka) a nástrojem tím byl třikráte mrsknut — utrpěl tudíž 39 ran.

Zvláštním trestem byla klatba t. j. vyloučení zločince ze svazku náboženského i společenského. Rozeznávala se klatba přísná a mírná. Kdo upadl do klatby přísné, měl býti zabit, a statek jeho byl zničen nebo Bohu obětován. Klatba mírná měla jen ráz církevní a neuvržen jí v nebezpečí ani život ani majetek vyloučeného. Tresty upálení v peci, rozřezání pilou, rozsekání na kusy, shození se skály, uvržení do jámy lvové, utopení a jiné tresty podobné byly původu cizozemského.

Trestní zákony židovské zakládaly se celkem na právě odvetu, avšak Mojžíš ustanovil, aby soudce dříve vyšetřil, ve kterém případě by se práva odvetu užiti mohlo čili nic. Soudcové obyčejně odsuzovali k pokutám a výplatám. Z krve

prolité nemohl vinník učiniti výplaty a nejbližší příbuzný zavražděného měl povinnost vraha stíhati a zabiti. —

Jaké blaho přinesla člověčenstvu víra křesťanská a nauka Kristova!

Poznali jsme ve stručných rysech zemi zaslíbenou, seznámili jsme se poněkud s dějinami, mravy, obyčeji a zřízeními lidu israelského, jenž byl národem vyvoleným a jemuž Hospodin byl vůdcem a zákonodárcem. Ó kéž by Israel byl poznal, co jemu jest ke spáse.

O B S A H.

Strana

Úvod	5
Část I.	
Země Kanaan	6
Pohoří .	7
Roviny	. 10
Údolí	11
Pouště .	. 13
Vodstvo .	15
Mrtvé moře .	16
Jezero galilejské čili genesaretské	17
Jezero Meram	18
Jordán	. 19
Podnebí	. —
Pohromy .	. 20
Rozdělení Palestiny	. 21
Obydlí Israelitův .	24
Domy 28
Pastýřství	. 33
Zvířena	. 35
O lovu	. 40
Rolnictví	. 41
Vinařství	. 45

	Strana
Zahradnictví	. 47
Včelařství a rybářství	. 51
Obchod 52
Míry, váhy a peníze	. 55
Vědění a umění	. 57
O oděvu 61
O mravech a obyčejích Israelitův	. 63
O pokrmech a nápojích .	. 66
Obyčeje při svatbách .	. 67
O pochovávání mrtvých .	. 68
O některých nemocech	. 69

Část II.

Náboženství .	70
Židovské svátky a slavnosti	74
O místech posvátných	. 76
Pouti a modlitby	78
Stát a společnost .	79

